

**Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ASLAN**

Emekli Öğretim Üyesi  
Kayseri / TÜRKİYE  
mustafaaslan1951@gmail.com

**ORCID ID: 0000-0002-9253-1719**

## **18. YÜZYIL OLAYLARINA DÜŞÜLMÜŞ TARİHLER**

THE 'DATE VERSES' WRITTEN ON 18TH  
CENTURY EVENTS

**DOI Number: 10.28981/hikmet.409193**

### **ÖZ**

Tarih düşmek Osmanlı kültüründe önemli bir yer tutar. Savaş, barış, doğum, ölüm, tarihî eserlerin yapımı veya onarımı, kıymetli kitapların yazım veya basım yılı, atama, görevden alma, sürgün gibi pek çok olay "Ebced Hesabı" denilen bir usûl ile "yıl olarak" hesaplanıp şiirle ifade edilmiştir. Bunlar Divan şairlerinin şiirlerini topladıkları "Divan"ların çoğunda "tevârih/tarihler" başlığı altında yer alır ve ait oldukları devrin tarihi ve edebiyatı için de önemli malzemelerdir.

Divan edebiyatında 18. asır "şiir ve şâir asrı" sayılır. Çünkü bu asır, şâir kadrosu bakımından klâsik edebiyatın en geniş ve zengin dönemidir. Bu asırda 1322 şairin yetişmesi de bu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır. Bu makalede 18. asır Divan şairlerinin düştükleri tarihlerden örnekler vermeye çalıştık.

**Anahtar Kelimeler:** 18. yüzyıl, Divan, Divan şairi, Ebced Hesabı, tarih düşmek, Sürûrî.

### **ABSTRACT**

Writing a poem dedicated to a historic event (histories) has an important place in Ottoman culture. Many events such as war, peace, birth, death, building or restoring historical monuments, years of writing or printing of precious books, appointments and dismissals have been calculated and expressed in poetry as a "year" with a method called "Ebced". These are under the heading of "date verses" in most of the "Divans" where the poets of the Divan poets gather their poems and are important materials for the history and literature of the era they belong to.

In the Divan literature, 18th century is considered as "poem and poetry century". Because this century is the largest and richest period of classical literature in terms of the poet's staff. The birth of 1322 poets in this century also makes this fact clear. In this article we tried to give examples from the "date verses" of 18th century Divan poets.

**Keywords:** 18th century, Divan, Divan poet, Ebced, date verses, Sürûrî.

## Giriş

Edebiyat tarihi -haklı olarak- yüz yıllar itibariyle incelenir. Her yüzyılın sosyal, siyasal, ekonomomik, tarihî ve coğrafi şartları değişik olduğu için, edebiyatımız da bu şartlardan yüz yıllar itibariyle farklı şekillerde etkilenmiştir. “Eski Türk Edebiyatı” veya “Divan Edebiyatı” olarak tanınan ve yaklaşık yedi yüz yıl süren edebiyatımız da böyle incelenegelmıştır.

## Edebî Durum

“Bu yüzyılda siyasî, iktisadî ve içtimaî hayatta kendisini belirgin olarak hissettiren gelişmeye karşılık, bilim, kültür ve edebiyat hayatı bu çöküntüden fazla etkilenmemiş ve önceki asrın devamı olarak olgunluk dönemini yaşamayı sürdürmüştür. Geleneğin belirlediği kriterlere bağlı kalarak kendisini her dönemde teknik ve estetik bakımdan yenileyerek gelişimini devam ettiren edebiyat, gerek kemiyet ve gerekse keyfiyet bakımından özellikle asrın başında Nedim, sonunda da Şeyh Gâlib’in elinden en mükemmel ve olgun örneklerini vermişti. Bunda asrın başında III. Ahmed ve sonunda III. Selim’in sanat ve sanatkâra ilgi gösterip desteklemelerinin ve uzun süren savaşlardan yorgun düşen Osmanlı için soluklanma ve barış özlemi duyulmasının önemli etkisi olmuştur. Bu dönem şairleri önceleri hikmet ve hünerle elde edilen edebî seviyeyi, bu dönemde mahallî unsurları, gündelik hayatı ve konuşma dilini şiirin malzemesi yaparak yakalamaya çalışmışlardır”<sup>1</sup>.

Çeşitli kaynaklar 18. asrı şiir ve şâir asrı sayarlar. Çünkü bu asır, şâir kadrosu bakımından klâsik edebiyatın en geniş ve zengin dönemidir. Halil Çeltik bir araştırmasında bu asırda 1322 şairin yetiştiğini<sup>2</sup> kaydetmektedir.

“XVIII. yy.da genel olarak Türk dünyası bir gerileme içindedir. Bu gerileme edebiyatta ve kültür hayatında açıkça görülür. Osmanlı edebiyatı da bir durgunluk devresine girmiştir.”<sup>3</sup>

Hazar ötesi Türkleri arasında Türkmen şairi Mahtum Kulu, Azeri sahasında da Vâkıf en önemli edebî simalardır.

Anadolu sahasında ise (alfabetik olarak) **Âsım** (Çelebi-zâde, ö.1173/1759), **Âtîf** (Defterdar, ö.1155/1742-43), **Aynî** (Ayıntaplı, ö.1180/1766-67), **Beliğ** (İsmail, ö.1142/1729), **Beliğ** (Mehmet Emin, ö.1174/1760-61), **Dürrî** (Yek-çeşm, ö.1137/1724-25), **Fâzıl** (Enderunlu, ö.1221/1810), **Enîs Dede** (şeyh, şair ve hattat, ö.1160/1746), **Es’ad** (Şeyhülislâm, ö.1166/1752-53), **Esrar Dede** (ö.1211/1796), **Fennî** (Mevlevî şeyhi), **Fitnat Hanım**, (ö.1195/1780) **Haşmet** (ö.1182/1768), **Hâtem** (ö.1171/1757-58), **Hâzık** (ö.1176/1762-63), **Hevâyî** (Abdurrahman Kubûr’i-zâde, sonra Rahmî mahlasını kullanmış, ö.1127/1715), **Hoca Neş’et** (ö.1222/1807), **İlhâmî** (III. Selim, ö.1223/1808-09), **İshak** (Osmanlı Devleti’nin 61. şeyhülislâmı, ö.1127/1734), **İzzet** (Beylikçi), **İzzet Ali Paşa**, (Devlet adamı, şair ve hattat. ö.1147/1734), **İzzî Süleyman**, (ö.1166-68/1753-54), **Kâmi** (Edirneli, asıl adı Mehmet, ö.1136/1723-24), **Kanî** (Tokatlı,

<sup>1</sup>Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 424-425.

<sup>2</sup> Halil Çeltik, *18. yy Tezkirelerinde Divan Şairleri*, Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları), Hasibe Mazıoğlu Armağanı, II, c. XXII, 1998, s. 51.

<sup>3</sup> Ötügen Yayınları, Yeni Türk Ansiklopedisi, İstanbul 1985, c.11, s.4281.

ö.1206/1791-92), **Koca Ragıp Paşa** (Devlet adamı, şair, yazar. ö.1763), **Münif** (Antakyalı, Divan şairi, ö.1155/1742), **Nâbî** (meşhur 17. yy. Divan şairi, 18. yy olaylarına da tarih düşmüş, ö.1124/1712), **Nahîfî** (ö.1151/1738-39), **Naşid** (ö.1162/1748-49), **Nazîm** (ö.1139/1726-27), **Necîb** (Ahmedî, III. Ahmet), **Nedîm** (Meşhur Divan şairi, ö.1143/1730), **Nevres** (Kadîm, Kerküklü, ö.1175/1761-62), **Neylî** (ö.1162/1748), **Osman-zâde Tâib** (ö.1136/1723-24), **Pertev** (Vakanüvis, ö.1122/1710-11), **Rahmî** (Kırımlı, ö.1164/1751), **Ramiz** (Hüseyin, ö.1203/1788), **Râşid** (Mehmet, tarihçi, ö.1148/1735-36), **Râtib Ahmed Paşa** (ö.1170/1756-57), **Sâbit** (17. yy şairi, 18. yy olaylarına da tarih düşmüş, ö.1124/1712), **Sâkîb Dede** (Mustafa, ö.1129/1716-17), **Salim** (Mirza-zâde, ö.1156/1743-44), **Sami** (Arpaemini-zâde, ö.1145/1732-33), **Selim** (ö.1156/1743-44), **Seyyid Vehbi** (1149/1737), **Sünbül-zâde Vehbi** (ö.1224/1809-10), **Şeyh Galip** (ö.1213/1799), **Tâlib** (Bursalı, 1117 1705-06) ve **Vahîd Mahtûmî** başta gelen isimlerdir.

Bu yüzyılda Mahallîleşme akımı güçlenmiş, halk şiiri ile divan şiirinin birbirleri üzerindeki etkileri iyice kendini hissettirmeye başlamıştır. Edebiyatta İran tesiri de hemen hemen kalmamıştır. “Ayrıca Sebki Hindî’nin etkisiyle “tarih”, “muammâ” ve “lügaz” türünde yazılmış şiirlerin sayısında artış olmuştur. **Dürrî**, özellikle de **Sürûrî** manzum tarih düşürmede asrın en önemli temsilcileridir. Şairler tarafından hemen hemen her olay için manzum tarihler yazılmıştır.”<sup>4</sup>

“Mahallîleşmenin etkisiyle Anadolu’da Türk edebiyatının kuruluşundan beri varlığını devam ettiren **hece vezniyle şiir yazma geleneği**, bu asırda fark edilir bir artış kaydetmiştir. **Vahîd Mahtûmî**, **Nedîm**, **Necîb** (III. Ahmed), **Şeyh Gâlib**, **İlhâmî** (III. Selim) ve **Nahîfî** bu dönemde heceyle şiir yazan şairlerdir. Bunlar içerisinde en dikkati çeken hece vezniyle yazdığı 32 şiirle **Vahîd Mahtûmî**’dir.

“**Mahallî tarz**”ın sathîliğine, “**Sebki Hindî**”nin ise mânâ derinliğine ve giriftliğine tepki gösteren bazı şairler ise, özellikle **Bâkî** ve **Şeyhülislâm Yahyâ**’da ifadesini bulan “**Klâsik Üslûb**”a temayül etmişlerdir. Mânâdan çok âhenge önem veren, tasannu’dan uzak, zarif, açık ve nükteli söyleyişin temsil ettiği bu üslûba hem **Nâbî** ve hem de **Nedîm** takipçilerinin şiirlerinde rastlanmaktadır. **Nazîm Yahya**, **Esrar Dede**, **Enîs**, **Nahîfî**, **Beylikçi İzzet**, **Nevres-i Kadîm**, **Pertev**, **Kırımlı Rahmi** bu tarzda şiir söyleyen şairlerdir. Hattâ Şeyh Gâlib’in özellikle divanında yer alan şiirlerinde bu üslûbun özelliklerini görmek mümkündür.”<sup>5</sup>

Tasavvuf alanında Erzurumlu İbrahim Hakki, Diyarbakırlı Ahmet Mürşidî ve Gülşenî şeyhi Hasan Sezai dikkat çeken şahsiyetlerdir.

18. yüzyıldaki olaylara tarih düşmüş şahıslar için, kaynakçada belirtilen eserlerden faydalandık. Haluk İpekten ve arkadaşlarının hazırladığı Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü’nü ise, bu amaçla baştan sona kadar gözden geçirerek, oradaki kayıtlara göre 18. yüzyılda yaşadığı anlaşılan şahısları mahlaslarına göre, mahlası belli olmayanları isimlerine göre alfabetik sıraya koyduk:

<sup>4</sup> Şentürk-Kartal, a.g.e., s. 427.

<sup>5</sup> Şentürk-Kartal, a.g.e., s.428.

**Aklî** (Tablî-zâde Ali Efendi, Bursa'da doğmuş, orada öğrenim görmüştür. Musikide olağanüstü bir yeteneğe sahip olup tarih düşmede de ustadır. ö.17 Şaban 1116/1704), **Ali Senâyî** (Edirneli, şeyh, ö.1151/1738), **Behiştî** (Divan şairi, ö.1178/1764-65), **Birrî** (Divan şairi, Mehmet, ö.1120/1708-09), **Bülbül** (İstanbul'da Güzelce Mehmet Paşa Çeşmesi'ne 1172/1758 yılında tarih düşmüş), **Cemâlî** (asıl adı Mehmet Cemalettin, Şeyh Cemal Efendi sanıyla tanınımış, ö. 1164/1750-51), **Ebü'l-Es'ad** (Mehmet Emin, ö.1137/1724), **Emin Efendi** (Mehmet, Nazîrî-zâde, ö.1124/1712), **Es'ad** (Hamza-zâde, 1180/1766-67), **Eşref Feyzî, Fâik, Fâiz** (Abdullah, Bosnalı, ö.1100/1688-89), **Fâiz** (Mustafa, Börekçi-zâde, ö.1129-30/1717-18), **Fâiz** (Abdullah, Saraç-zâde, ö.1133/1720-21), **Fâiz** (Halil/Mehmet, Câbî-zâde, ö.1134/1721-22), **Fâiz** (Şamlı Ali Ağa, ö.1142/1729-30), **Fâiz** (Mehmet, Yirmisekiz Mehmet Çelebi, ö.1145/1732), **Fâiz** (Seyit Mehmet, ö.1207/1792-93), **Fehîm** (Fârîğ mahlasıyla da şiirler yazmış, ö.1194/1780), **Fehmî** (Abdullah, ö.1139/1726-27), **Fehmî** (Mustafa, ö.1158/1745), **Fenâyî** (Mustafa, ö.1115/1703-04), **Fennî** (Mehmet, Mevlevî şeyhi), **Ferdî** (Hüseyin, Arayıcı-zâde, ö.1120-21/1709-10), **Ferdî** (Nigâhî'nin kardeşi, ö.1125/1713), **Fethî** (ö.1100/1688-89), **Fethî** (Abdülkerim, Bülbülcü-zâde, ö.1106-07/1695-96), **Fethî** (Fethullah, ö.1106/1694-95), **Fevzî** (Ahmet, ö.1158/1745), **Fezî** (Fezullah, ö.1100/1688-89), **Fezî** (Hasan, ö.1102/1690-91), **Fezî** (Fezullah, ö.1110/1698-99), **Fezî** (Ali, ö.1115/1703-04), **Fezî** (Salih, ö.1127/1715), **Fezî** (Fezullah, ö.1127/1715), **Fezî** (ö.1150/1737-38), **Fezî** (Mehmet, ö.1151/1738-39), **Fezî** (Fezullah, ö.1152/1739-40), **Fezâyî** (Derviş Mehmet, ö.1150/1737-38), **Firâkî** ("Yazıcı" sanıyla tanınımış, ö.1155/1742-43), **Gâlib** (Mehmed Saîd, ö.1177/1763-64), **Gavsî** (Ahmet Dede, ö.1108-09/1697-98), **Gülşenî** (İbrahim, ö.1100/1688-89), **Günâhî** (Osman, ö.1128/1715-16), **Hâcî** (Mehmet, ö.1137/1724-25), **Hacı Mehmet İsmet Bey, Hâdî** (ö.1143/1730-31), **Hâfız** (Hâfız Post, ö.1105/1693), **Hâfız** (Galatalı Hâfız, ö.1157/1744-45), **Hâkî** (ö.1171/1758-59), **Hâkî** (ö.1172/1758-59), **Hakîm** (Seyit Mehmet, ö.1158/1771), **Hakki (İbrahim Hakki, Erzurumlu, ö.1186/1772-73), Hakki (İsmail Hakki Bursalı, Celvefî şeyhi, ö.1138/1725), Halef** (Mehmet, ö.1179/1765-66), **Hâlis** (Mehmet, ö.1121/1709), **Hâlis** (İbrahim, ö.1160/1747), **Hâlis** (Ahmet, ö.1191/1777-78), **Hamdî** (Mehmet, ö.1106/1694), **Hamdî** (Mehmet, Hamamcı-zâde, ö.1107/1695), **Hamdî** (Ahmet Çelebi, ö.1115/1703), **Hamdî** (Ahmet, ö.1164/1750-51), **Hamdi Bey** (Mustafa, ö.1207/1742), **Hâmî** (Ahmet, Diyarbakırlı, ö.1160/1747), **Hâmî** (Abdüllatif, ö.1180/1766-67), **Hâmid** (Ahmet, ö.1180/1766-67), **Hâmid** (Mehmet, ö.1192/1778), **Hamîd** (Mehmet, ö.1181/1767), **Hanîf** (İbrahim, ö.1189/1775-76), **Hasîb** (Seyit Mehmet Dede), **Hasîb** (ö.1130/1719), **Hasîb** (Ahmet, Mü'min-zâde, ö.1166/1752-53), **Hasîb** (Ahmet, ö.1182/1768-69), **Hasîb** (ö.1199/1785), **Hâsim** (Es'ad, ö.1135/1722-23), **Hâtem** (Ahmet, Akovalı-zâde, ö.1171/1757-58), **Hattî** (Mustafa, ö.1174/1760-61), **Hayâtî** (Seyit İbrahim), **Hayrî** (Hayrullah, ö.1135/1722-23), **Hezârî** (Mehmet Kebûterî, ö.1137/1724), **Hıfzî** (Mehmet, ö.1166/1752-53), **Hıfzî** (ö.1173/1759-60), **Hilmî** (Osman, ö.1137/1719-20), **Hilmî** (Mustafa, ö.1173/1759-60), **Huldî** (Mustafa, ö.1138/1725-26), **Hâsim** (Es'ad, ö.1135/1722-23), **Hulûs** (Hasan, ö.1141/1728-29), **Hüsâm Dede** (ö.1100/1688), **Hüsâmî** (Ahmet, ö.1168/1754-55), **Hüseyin** (Hacı Evhad Şeyhi, ö.1105/1693-94), **Hüseyin Can** (Bursalı, ö.1107/1695-96), **İtrî**

(Mustafa, Buhûrî-zâde, ö.1122-23/1710-11), **İbrahim Paşa** (Nevşehirli, Damat, ö.1143/1730), **İffet** (ö.1151/1738-39), **İffetî** (Ahmet, Sâatî-zâde, ö.1100/1688-89), **İffetî** (Mustafa, Abdülkerim-zâde, ö.1139/1726), **İhyâ** (ö.1228), **İkbâlî** (III.Mustafa, ö.1187/1773-74), **İlhâmî** (III.Selim, ö.1175/1761-62), **İlmî** (Mehmet, ö.1134/1721-22), **İshak Efendi** (Şeyhülislâm), **İshak** (Mollacık-zâde, ö.1195/1780-81), **İsmet** (Seyit İbrahim, Râif İsmail-zâde, ö.1164/1750-51), **İsmet** (Mehmet, ö.1140/1727/28), **İzzet** (Ali, ö.1148/1735-36), **İzzet** (Ahmet, ö.1124/1712), **İzzî** (Mehmet, ö.1109/1693), **İzzî** (Süleyman, vakanüvis, ö.1166-68/1752-54), **Kâdirî** (Abdurrahman, Şeref Çelebi, ö.1123/1711-12), **Kâmî** (Mustafa, ö.1104/1692), **Kâmil** (Mehmet, ö.1148/1735-36), **Kâmil** (Kâmil Mehmet Çelebi, ö.1184-1770-71), **Kâmil Paşa** (Ahmet, ö.1177/1763-64), **Kâmil Paşa** (Ahmet, ö.1178/1764), **Kâşif** (Seyit Mehmet Sadettin, ö.1111/1699-1700), **Kâşif** (Mehmet Emin, Şâtır-zâde Kethüda, ö.1181/1767-68), **Kâtib** (Mustafa, Çavuş-zâde, ö.1113/1701), **Kelîm** (Mustafa, ö.1151/1738-39), **Kelîmî** (Mustafa, ö.1154/1741-42), **Kemter** (Antakyalı, ö.1151/1138-39), **Kenzî** (Hasan, Ayaşlı, ö.1120-26/1708-15), **Kerîmî** (Mehmet, ö.1120/1708-09), **Kudsî** (Abdullah, ö.1130/1717-18), **Kurbî** (ö.1170/1756-57), **Kusûrî** (Ömer, ö.1145/1732-33), **Kutbî** (Mehmet, ö.1176/1762-63), **Kühî** (Osman, ö.1120-28/1708-16), **La'î** (Mustafa, ö.1123/1711-12), **La'î** (Ahmet, ö.1194/1780), **Lâyih** (Mehmet, Marînî Mehmet Efendi, ö.1159/1746), **Lebîb** (Mehmet, ö.1114/1702-03), **Lebîb** (Ahmet, ö.1126/1714), **Lebîb** (Mahmut, ö.1149/1736-37), **Lebîb** (Diyarbakırlı, ö.1160/1747), **Lebîb** (Diyarbakırlı, Hüseyin, ö.1182/1768-69), **Lebîb** (Diyarbakırlı, Abdülgafûr, ö.1185/1771), **Ledünnî** (Mustafa, ö.1133/1720-21), **Lem'î** (Halil, ö.1137/1724-25), **Levhî** (Bursalı, ö.1165/1751-52), **Leylâ Hanım** (ö.1164/1750-51), **Lutfî** (Mehmet Lutfullah, ö.1110/1698-99), **Lutfî** (Kırımlı, ö.1113-15/1701-03), **Lutfî** (Süleyman, ö.1119-15/1707), **Lutfî** (Tokatlı, Mustafa Ağa, Musulî-zâde, ö.1130-15/1718), **Lutfî** (Mehmet, ö.1150/1737-38), **Mâdih** (Mustafa, Çelebi Mehmet Efendi, ö.1110/1698-99), **Mâdih** (Mustafa, ö.1132/1719-20), **Mahdûm** (Ahmet Yahya, ö.1112/1700-01), **Mahdûmî** (Mehmet, ö.1145/1732-33), **Mahir** (Lutfullah, ö.1179/1765-66), **Mahvî** (ö.1150/1737-38), **Mâil** (Ahmet, ö.1141/1728-29), **Ma'nevî** (Mustafa, ö.1114/1702-03), **Mecdî** (Mehmet, ö.1128/1716), **Mehîb** (I. Mahmut devri (1730-1754) divan kâtiblerinden ve hâcegândan), **Mehmet Efendi** (Pîrî-zâde, Şeyhülislâm, ö.1162/1748), **Mehmet Necip Efendi** (Suyolcu-zâde, hattat), **Meylî** (Mehmet, ö.1120-22/1708-10), **Mihri** (İsmail, ö.1165/1751-52), **Mihri** (Hüseyin, ö.1102/1690), **Muhibbâ** (Mustafa, Tokatlı, ö.1172/1758-59), **Muhlis** (Mehmet, ö.1104/1792-93), **Muhlisî** (Ahmet, ö.1144/1731-32), **Muhlisî** (Mustafa, ö.1186/1772), **Muhteşem** (Mehmet, Şaban-zâde, ö.1120/1708-09), **Mukîm** (Mehmet, ö.1130/1717-18), **Mûnis** (Derviş Mûnis, ö.1145/1732), **Murtaza** (Nazmi-zâde, ö.1133/1720-21), **Müfid** (Abdülkerim, ö.1139/1726), **Münîb** (Râzî-zâde, asıl adı Abdurrahman), **Münîrî** (Hüseyin, ö.1115/1703-04), **Müstakîm** (ö.1120-21/1708-09), **Müstakim-zâde Süleyman Sadettin** (Âlim, şair, ö.1203/1788), **Müştak Baba** (Mutasavvîf şair, ö.1831?), **Nâfi** (Mehmet, ö.1182/1768-69), **Nâfiz** (Feyzullah Nâfiz, ö.1181/1767-68), **Nahvî** (İsmail, ö.1110/1798-99), **Nâib** (Mehmet, ö.1128/1715-16), **Nâil** (Mustafa Bey, ö.1175/1761-62), **Nâilî** (Abdullah, ö.1128/1715-16), **Naîm** (İsmail, ö.1106/1694), **Naîmâ** (Mustafa, meşhur tarihçi, ö.1128/1716), **Nakşî**

(İbrahim, ö.1114/1702), **Nasûhî** (Hüseyin, ö.1110/1698-99), **Nâşid** (Mehmet, ö.1180/1766), **Nâşid** (İbrahim, ö.1206/1791), **Nâtık** (Mehmet, ö.1129/1717), **Na'tî** (Mustafa, ö.1131/1718-19), **Nâyî** (Osman Dede, ö.1142/1729-30), **Nâzım** (İsmail, ö.1107/1695), **Nâzım** (Mehmet, ö.1116/1704-05), **Nazif** (Mehmet, ö.1106/1695), **Nazîf** (Mehmet, ö.1185/1772), **Nazmî** (Mehmet, ö.1112/1700), **Nazmî** (Hasan, ö.1125/1713), **Necîb** (Mehmet, ö.1113/1701-02), **Necîb** (Mehmet, ö.1118/1706), **Nedîm** (İbrahim, ö.1190/1776), **Nesîb** (Ahmet Çelebi, ö.1117/1705), **Nesîb Dede** (Yusuf, ö.1126/1714), **Nesip Dede** (Mevlevî şeyhi, ö.1126/1714), **Neş'et** (Süleyman, ö.1122/1807), **Nigînî** (Mehmet, ö.1134/1721-22), **Nihâlî** (Mehmet, ö.1186/1772), **Ni'met** (Nimetullah, ö.1186/1772-73), **Ni'metî** (Ahmet, ö.1120-21/1708-09), **Niyâz** (Seyit Ahmet, ö.1192-21/1778), **Niyâzî** (Mehmet, ö.1105/1693-94), **Niyâzî** (Mehmet, ö.1105/1693-94), **Nizâmî** (Ahmet, ö.1108/1696-97), **Nusret** (Divan şairi, ö.1179/1793), **Nutkî** (Ali, ö.1140/1727-28), **Nükâtî** (ö.1127/1715), **Nüzhet** (ö.1193/1778), **Ömer Efendi** (Dilâver Ağa-zâde, ö.1158/1745), **Örfî** (Mahmut Ağa, Divan şairi, tarihçi, hattat ö.1186/1772), **Pertev** (Mehmet, Muvakkıt-zâde, ö.1122/1710-11), **Pîrî** (Mehmet, ö.1149/1736-37), **Râgıb** (Ali, ö.1126-30/1714-18), **Râgıb** (Mehmet, ö.1120-27/1708-15), **Râîf** (Seyit İsmail, ö.1182-99/1768-85), **Râkım** (Mehmet Paşa, ö.1183-/1769), **Râmî** (Mehmet, ö.1119/1707-08), **Râmiz** (Seyit Mehmet, Sarı Râmiz, ö.1172-73/1758-59), **Râsih** (Yusuf, ö.1118-99/1706-07), **Râsih** (Mehmet, ö.1181-99/1767-68), **Râsih** (Seyit Mehmet Said, ö.1190/1776), **Râsim** (Mustafa, ö.1130/1717-18), **Râsim** (Yusuf/Mehmet, ö.1169/1755-56), **Râsim** (Mehmet, Eğrikapılı Çelebi, ö.1189/1775-76), **Râsim** (Ömer, ö.1192/1778), **Râyih** (Mustafa, ö.1148-99/1735-36), **Râzî** (Ahmet, Pâyidar-zâde, ö.1105/1693-94), **Râzî** (Abdüllatif, ö.1185/1771-72), **Refâhî** (Vizeli, ö.1130/1717-18), **Refdî** (Mehmet, ö.1134/1721-22), **Re'fet** (Abdullah, ö.1158/1745), **Re'fet** (Mehmet Aziz, ö.1179/1766), **Re'fet** (Mehmet, Vâsık Efendi-zâde, ö.1181/1767), **Re'fetî** (Mustafa, ö.1118/1706), **Refîâ** (Abdurrahman, ö.1132/1719-20), **Resâ** (Mustafa, ö.1130/1718), **Resmî** (Ahmet, ö.1197/1783), **Reşîd** (Mehmet, ö.1146/1733-34), **Reşîd** (Hasan, ö.1156/1743-44), **Reşîd** (Mustafa, Çeşm'i-zâde, ö.1181-84/1767-70), **Reşîd** (Ahmet, ö.1186/1772-73), **Reşkî** (Ali, ö.1103/1691-92), **Remzî** (Bahadır Giray'ın oğlu Selim Giray'ın mahlasıdır, ö.1116/1704), **Rıfkî** (Mehmet, ö.1111/1699), **Rıfkî** (ö.1199/1782-83), **Rızâ** (Mehmet, ö.1170/1756-57), **Rif'at** (Mustafa, Rif'at-zâde, ö.1199/1785), **Rüşdî** (Mehmet, Bekir Ağa-zâde, ö.1105/1693), **Rüşdî** (Ahmet, Bekir Ağa-zâde, ö.1111/1699), **Sabîh** (Ali, ö.1134/1721-22), **Sabîh** (Ahmet, ö.1198-99/1784-85), **Sâcidî** (Ali, ö.1135/1722-23), **Sâdık** (Sadrettin-zâde Mehmet Efendi, ö.1121/1709), **Sâdık** (Mehmet, Haseki-zâde, ö.1196/1782), **Sa'dî** (Seyit Mehmet, Zeyrek-zâde, ö.1105/1693-94), **Sa'dî** (Abdülbaki, ö.1161/1748), **Sadrî** (Toklı-zâde, ö.1118-1129/1706-17), **Safâyî** (Derviş Mustafa, ö.1100/1688-89), **Safâyî** (Mustafa, tezkire sahibi, ö.1138-1196/1725-1781), **Saffî** (Mevlevî, ö.1100/1688-89), **Sâhib** (Salih, ö.1131/1718-19), **Sâhib** (İsmail, Hacı Mehmet Ağa-zâde, ö.1140-49/1727-36), **Sâhib** (Osman, ö.1183/1769-70), **Saîd** (Ahmet, Topkapılı-zâde, ö.1134/1721-22), **Saîd** (Mevlevî şeyhi, ö.1140/1727-28), **Saîd** (Mehmet, Münecim-i Sâni, ö.1161/1748), **Saîd** (Mehmet Saîd, ö.1170/1756-57), **Saîd** (Mehmet, Kâtip-zâde, ö.1188/1774), **Saîd** (Hâcegândan, şair Şehrî'nin oğlu, 1190/1776-77'den sonra ölmüş), **Saîdâ** (Mevlevî şeyhi, ö.1140/1727-28), **Sâkıb** (Mustafa,

ö.1129/1716-17), **Sâkıb** (Mustafa, ö.1148/1735-36), **Sâkıb** (Osman Molla, Pîrî-zâde, ö.1182/1768), **Salâhî** (Abdullah, ö.1197/1782-83), **Sâlih** (Ataullah İmamı, ö.1160/1747), **Sâlik**, **Sâmih Efendi**, **Sehvî** (Mehmet, İsa-zâde, ö.1173/1759-60), **Selîm** (Ali, Korkak Derviş Ali, ö.1100/1698), **Selîm** (Mehmet, ö.1138/1725-26), **Selîm** (Mehmet Takî, ö.1179/1765-66), **Selîm** (Edirnekapılı Selim, ö.1180/1766-67), **Selim Giray** (Kırım hanlarından, ö.1116/1704-05), **Serverî** (Mustafa, Kıbrısî, ö.1100/1698), **Servet** (Osman, ö.1180/1767), **Seydî** (Mehmet, ö.1105/1693-94), **Seyyid** (Hüseyin, ö.1105/1693-94), **Seyyid** (Mahmut Sadrettin, ö.1146/1633-34), **Seyyid** (Ali, mesnevi-hân, ö.1189/1775-76), **Sezâyî** (Hasan, ö.1151/1738-39), **Sıddık** (Yahya, ö.1137-65/1724-52), **Sıddık** (Yahya Efendi, ö.1780), **Sıddık** (Yahya, Sıddık ve Şerif mahlaslarını kullanmış, ö.1195-65/1781), **Sıdkî** (Emetullah Kadın, ö.1115/1703-04), **Sıdkî** (Mehmet, ilk mahlası Âsaf, ö.1145/1732-33), **Sıdkî** (Süleyman, ö.1151/1738-39), **Sıdkî** (Abdullah, Nahîfî Sıdkısı, ö.1160/1747), **Sıdkî** (Mustafa, hâcegân zümresine katılmış, ö.1169/1755-56), **Sıhhatî** (Abdüllatif, ö.1104/1692-93), **Sırrî** (İbrahim, Üsküdarlı İbrahim Efendi, ö.1111/1699), **Sırrî** (Abdülkadir, Nâyî Osman Dede'nin oğlu, ö.1164/1750-51), **Sırrî** (Musa, ö.1174/1760-61), **Siyâhî** (Mustafa, Mevlevî şeyhi, ö.1122-23/1710-12), **Subhî** (Ahmet, ö.1101/1689-90), **Subhî** (Ahmet Çelebi, ö.1108/1696), **Subhî** (Mehmet, ö.1182-83/1768-70), **Sûzî** (Ahmet, "Seyit Ahmet" diye tanınmış, ö.1148/1735-36), **Sükûnî** (Ahmet, ö.1102/1690-91), **Süleyman** (Fazlı, Şeyh Süleyman Efendi, ö.1135/1722-23), **Sürûrî** (Mustafa, ö.1100/1688-89), **Sürûrî** (Divan şairi, ö.1229/1814), **Şâdî** (Yekçeşm Hüseyin Ağa), **Şâhî** (Selim Giray'ın oğlu Şahin Giray'ın mahlası, ö.1130/1718), **Şâhid** (Abdurrezzak, ö.1137/1725), **Şâkir** (Fezullah, ö.1175/1761-62), **Şâkir**, **Şâkir** (Emin Baba, ö.1190/1776-77), **Şânî** (Mustafa, ö.1157/1744-45), **Şânî** (ö.1180/1766-67), **Şefik** (Abdurrahman, ö.1100/1688-89), **Şefik** (Ahmet/Mehmet, ö.1127/1715), **Şefkat** (Ali, Midillili Osman Efendi-zâde, ö.1187/1773), **Şehdî** (Ali, Bağcıvan-zâde, ö.1114/1702-03), **Şehdî** (Mustafa, ö.1144/1731-32), **Şehrî** (Ali, Bağcıvan-zâde, ö.1141/1702-03), **Şehrî** (Mehmet, Sâbit Şehrîsi, ö.1171/1757-58), **Şekîb** (Mehmet, ö.1102/1690-91), **Şekîb** (Ömer, ö.1135/1722-23), **Şemsî** (Ahmet, Sivasî-zâde, ö.1130/1718), **Şeref** (Mehmet, ö.1145/1732-33), **Şeref** (Süleyman, Mütevellî-zâde, ö.1110/1698), **Şerîf** (Müftî-zâde), **Şerîf** (Abdullah, ö.1120/1708-09), **Şerîf** (Halil, ö.1162/1748-49), **Şerîf** (Mehmet, ö.1204/1789-90), **Şermî** (Ali, ö.1127/1715), **Şevkî** (Mehmet, Çömez-zâde, ö.1100/1688), **Şevkî** (Seyit Mehmet, Silivri Müftüsü-zâde, ö.1189/1775), **Şeyhî** (Şeyh Mehmet, La'îf-zâde, ö.1118/1706-07), **Şeyhî** (Mehmet/Memiş/Muhsin, ö.1136/1723-24), **Şeyhî** (Mehmet, Sîm-keş Mehmet Efendi'nin oğlu, Şakaik'a zeyl yazmış, ö.1145/1732-33), **Şeyhî** (Mehmet, Müftü Mehmet Efendi'nin oğlu), **Şifâyî** (Şaban, Tabib Şaban, ö.1116/1704-05), **Şifâyî** (Ömer, Bursalı Tabip, ö.1159/1746), **Şinâsî** (Mehmet, Rûznâmecî-zâde, Küşük Hünkâr, ö.1114/1702), **Şîr** (Mehmet, Seyit, Mehmet, ö.1105/1693-94), **Şuhûdî** (Mehmet, ö.1130/1717-18), **Şuûrî** (Hasan, ö.1000-1005/1688-93), **Şükûrî** (Abdüşşekûr, ö.1180/1766-67), **Tab'î** (Mustafa, ö.1178/1764-65), **Tâhir** (Mehmet, Halife-zâde, ö.1188/1774), **Tâib** (Cabi-zâde Mehmet Çelebi, ö.1106/1694-95), **Tâib** (Mustafa, Kör Müftü, ö.1122/1710-11), **Tâib** (Gavsî Mehmet Dede'nin küçük kardeşi, ö.1126/1714-15), **Tâib** (Ahmet, Osman-zâde, ö.1136/1723-24), **Tâib** (Abbas, Acem Paşa, ö.1102-1121/1690-1710),

**Tâlib** (Mehmet, Tokat Mevlevî Dergâhı şeyhiyken 1100/1688'de ölmüş), **Tâlib** (Bursalı, Mehmet, ö.1117/1705-06), **Tâlib** (Mehmet, ö.1173/1759-60), **Tâlibî** (Hasan, Mevlevî şeyhi, ö.1130/1717-18), **Tarîkatî** (Emir, ö.1100/1688-89), **Tayyib** (Atar-zâde Mustafa Çelebi, ö.1105/1693-94), **Tecellî** (Zülfikar, ö.1100-07/1688-95), **Tevfik** (Mustafa, Çıkrık Biraderi, ö.1174/1760-61), **Tevfik** (Mustafa, Enderun'da yetişmiş, ö.1185/1771), **Tevfik** (Seyit Yahya, ö.1205/1791), **Tıflî** (Mehmet, ö.1181/1767-68), **Tırsî** (ö.1140/1727-28), **Türâbî** (Sinoplu, ö.1135/1722-23), **Ubeydî** (Feyzullah, ö.1194/1780), **Ümîdî** (Pervane-zâde Ahmet, ö.1114/1708-09), **Vâcid**, **Vahdî** (İbrahim, ö.1126/1714), **Vahyî** (Mehmet, ö.1130/1718), **Vâkıf** (Mehmet, ö.1137/1724-25), **Vâlî** (Abdurrahman, Nefes-zâde, ö.1207/1696), **Vasfî**, **Vâsıf** (Hüseyn Çelebi, ö.1104/1693), **Vâsıf** (Abdullah, ö.1129-30/1716-18), **Vâsıf** (Mehmet Emin, ö.1137/1724-25), **Vâsık** (Ahmet, ö.1123/1711), **Vâsık** (İbrahim, Yatağan Camii imamı, ö.1168/1754-55), **Vassaf** (Abdullah Abdi, ö.1174/1760-61), **Vecdî** (Ahmet, ö.1140/1727-28), **Vehbî** (İbrahim, ö.1112/1700-01), **Vehbi Dede**, **Visâlî** (Ahmet, ö.1182/1768-69), **Vuslatî** (Ali, Paşa-zâde, ö.1100/1688-89), **Vücûdî** (Mustafa, ö.1130/1717-18), **Yahya** (Bağdat Mevlevî dergâhı şeyhi, ö.1100/1688-89), **Yahya** (Karahisarlı, ö.1181/1767-68), **Yakînâ** (Derviş Ali, Isfahanlı, ö.1107/1695-96), **Yâver**, **Yümnî** (Mehmet Emin, ö.1106/1694-95), **Yümnî** (Mehmet, Şeyhî-zâde, ö.1114/1702-03), **Yümnî** (Süleyman, ö.1127/1715), **Zâkî** (Abdullah, ö.1148/1735-36), **Zarîf** (Abdullah Çelebi/Mehmet, ö.1115/1703), **Zarîf** (Abdülkadir, ö.1180/1766-67), **Zarîfî** (ö.1187/1773), **Zarîfî** (asıl adı Ömer, mutasavvıf şair, ö.1796), **Zeki** (ö.1122/1710-11), **Zihni** (Seyyid Mehmed Saîd, ö.1100/1688), **Zihni** (Mehmet, Berber-zâde, ö.1126-27/1714-15), **Zihni** (ö.1128/1715-16), **Zikrî** (Ebubekir, ö.1110/1698), **Ziya** (Mehmet Ziyaeddin, ö.1149/1736-37), **Ziyâyî** (Ziyaeddin, ö.1178/1764-65), **Zühdî** (ö.1186/1772).

### Tarih Düşmek

Eski şiir geleneğimizin bir parçası olan “tarih düşmek”, sayısız olayların daha çok manzum ve yer yer de sanatlı bir ifadesi olarak önem taşır. Tarihî eserlerimizin kitabeleri, savaşlar, barışlar, doğumlar, ölümler, sünnet düğünleri vb. bu tarihlerin sayısız örneklerini karşımıza getirir. Şiir mecmuası, tezkire veya benzeri bazı eserlerde, fakat daha çok divanlarda “tevârîh” başlığı altında yer alan bu manzumelerde, söz konusu olayın bazı ayrıntılarının ifade edilmiş olması da bilgi bakımından ayrı bir önem taşır. Araştırmacılar için bu manzumeler, değişik açılardan ve kalemlerden gerçeklerin ifadesi olan belgeler demektir.

Oylara tarih düşmek eski ve güzel bir edebî gelenektir. Yüzyıllar boyunca pek çok kimse, pek çok olaya, pek çok tarih düşmüştür. Ayrıca düşülen tarihlerin çeşitleri de oldukça değişik ve fazlacadır. Hattâ kendi vefat tarihini kendisi düşenler de vardır. Bunlardan bazıları aşağıdadır:

Nabi, kendi vefatına, Farsça bir dördlükle, şöyle tarih düşmüştür:

چون روح کمین نابی در لجه نور آمد  
از تنگی تن و ارست در دارسرور آمد  
تحقیقشناسان معانی شهود و غیب



گفتند پی تاریخ نابی بحضور آمد

Çün rûh-ı kemîn Nâbî der-lücce-i nûr âmed

Ez-tengî-i ten vârest der-dâr-ı sürûr âmed

Tahkîk-şinâsân-ı maânî şühûd ü gayb

Goftend pey-i târîh: Nâbî be-huzûr âmed<sup>6</sup> (Karahan, 1987: 23-24)

“(Üsküplü) İshak Çelebi, kendi ölüm tarihini kendi düşürenlerdendir. Şu beyit onun son nefesinde söylediği cümlelerdendir:

Gelicek hâlet-i nez’e dedi târîhini İshak:

Yöneldim cânib-i Hakk’a başı kaba yalın ayak 949 (1542)

۹۴۹ ”یونلدم جانب حقه باشی قابه یالین آفاق (Yakıt, 1992: 145)

Kimliği hakkında bilgi bulamadığımız Abdurrahman Efendi de kendi tarihini düşenlerdendir:

“Kocamustafapaşa Camii haziresinde bulunan bir mezar taşından anlaşıldığına göre merhum, ölmeden önce kendi vefat tarihini söylemiştir:

Fevtine kendi lisânından oluptur târîh:

Göçelim biz geldi sâat dedi Abdurrahmân 1141”<sup>7</sup> (1728) (Yakıt, 1992: 188)

گوچه لم بز گلدی ساعت دیدی عبدالرحمن ۱۱۴۱

“XX. yüzyılda klâsik Türk şiirine hayat veren Yahya Kemal (Beyatlı) tarih sanatının ürünü olan bazı çarpıcı mısraları defterine kaydedecek kadar zarif bulurdu. Nitekim öldüğü zaman hatıra defterinde bazı tarihli mısralar bulunmuştur. Yahya Kemal’in ölümüne kim tarafından düşürüldüğü belli olmayan şu miladi tarih söylenmiştir.

*Gelip Cem bezm-i Cem’de söyledi rindâne târîhin:*

Gelin ey rind olanlar ağlayın Yahyâ Kemâl öldü 1915 + 43 = 1958” (Yakıt, 1992: 287-288)

گلیک ای رند اولانلر آغلاییک بحیی کمال اولدی ۱۹۱۵

18. yüzyılda, tarih düşmenin en külfetli çeşitleri olan san’atlı tarihler de dahil olmak üzere her tür tarih düşülmüştür. Öbür yüzyıllarda pek görülmeyen müstezadlı tarih örneği de bu yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Şerif Efendi’nin şeyhülislâmlığına Fitnat Hanım’ın düştüğü aşağıdaki müstezad tarih buna bir örnektir:

Dedim duâ ile Fıtnat bu mısraı târîh

Hurûf-i mu’cem ile

<sup>6</sup> “Nâbî’nin hakir ruhu nur denizine varınca tenin dar kafesinden kurtuldu, sevinç yurduna geldi. Gözle görülenlerin ve görülmeyenlerin gerçek anlamını (iyi) bilenler, tarih olarak *Nâbî huzura (Allah’ın huzuruna) geldi* dediler” demektir. Buradaki “Nâbî be-huzûr âmed = نابی بحضور آمد” ifadesi 1124 hicrî yılını karşılamaktadır ki miladî karşılığı 1712’dir ve Nâbî’nin vefat tarihidir.

<sup>7</sup> Yakıt, g.e., 188.

Şerîf Efendi bu gün geydi ferve-i fetvâ

Saîd ede Mevlâ 1192 (1778)

شريف افندي بو گون گيدي فروه فتوي

سعيد ايده مولی ۱۱۹۲

Bendler halinde tarih düşmek de yine bu yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Arpaeminizâde Sami'nin Sultan I. Mahmud'un cülûsuna her biri 6'şar beyitlik 11 bend halinde ve tercî' bend olarak düştüğü tarih (Kutlar, 2004: 352-356) ve Şeyhülislâm İshak Efendi'nin Sadrazam Damat İbrahim Paşa hakkında terakib-bend tarzında her bendi 7 beyitlik 6 bend olarak yazıp beşinci bendinin altıncı beytinde tarih düşmesi (Doğan, 1997: 269-273) buna örnektir

Konumuz 18. yy olaylarına düşülmüş tarihler olduğu için, bu makalede 1100-1199 hicri tarihleri arası esas alınmış, 1200'lü tarihlere mecbur kalınmadıkça başvurulmamıştır. Gönlümüz bu yüzyılda yaşayıp tarih düşmüş bütün şairlerden örnek vermeyi istemesine rağmen, bazı şairlerimizin divanlarına veya konumuza kaynak olacak eserlere ulaşamadığımız için kaynakçada belirttiğimiz eserlerle yetinmek zorunda kaldık.

Nabi ve Sabit 17. yy şairi olmalarına rağmen 18. yy'da da hayata devam etmeleri sebebiyle, bu yüzyılda düştükleri tarihler yönüyle dikkate alınmışlardır. Kezâ Sürûrî de 1229/1814'te vefat etmesi hasebiyle aynı durumdadır.

Bu yüzyılın şairlerinden bazılarının divanlarındaki tarih miktarlarını dikkate aldığımızda (parantez içindeki rakamlar tarih sayısını göstermek üzere) karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Belîğ (Mehmet Emin) (13), Enderunlu Vâsîf (90), Es'ad Efendi (46), Fıtnat Hanım (51), Hasan Sezâyî (3), Haşmet (16), Hâzık (28), İshak (Şeyhülislâm) (51), Koca Ragıp Paşa (9), Müştak Baba (4), Nâbî (153), Nazîm (49), Nedim (34), Nesib Dede (9), Neylî (79), Rahmi (Kırımlı) (114), Sâbit (44), Sâkıp Dede (22), Salim (Mirza-zâde) (25), Şeyh Gâlib (39), Tecellî (17), Enderunlu Vâsîf Divanı (91).

Esrar Dede ve Enis Dede<sup>8</sup> divanlarında ise hiç tarih manzumesi yoktur.

18. yüzyıla gelinceye kadar özellikle divan şairlerinin elinde pek çok çeşidiyle güzelce işlenerek gelişen "tarih düşme", bu devir şairlerinin elinde biraz daha gelişmiş, "sanatlı/musanna" diye bilinen çeşidi, eskiye göre daha da artmış ve oldukça girift bir şekle girmiştir. Gerek muamma türünde olanların gerekse bunların çözümü (halli) oldukça ince zihin alıştırmalarını gerektirecek bir hal almıştır.

<sup>8</sup> Enis Dede'nin Divan'ında (Divân-ı Hazret-i Enîs Dede Kuddise Sırruhu) tarihler yoktur. Gazellerin bittiği yerde (Enîs Dede: 64) bu divanın basımına dair Ahmed Bâdî Efendi'nin 7 beyitlik tarih manzumesi vardır ki tarih düştüğü son beyti şudur:

Yazdı bu mısra' ile tab'ına Bâdî târîh:

Eyledi işbu eser nâm-ı Enîs'i ihyâ 1307

ایلدی اشبو اثر نام انیسی احیا ۱۳۰۷

Tarih düşmek konusunda eskiden beri bazı isimler öne çıkmakla birlikte, bu yüzyılda yaşamış olan Sürûrî (Adanalı, Seyyid Osman, ö. 1229/1814) bunların hepsinin önüne geçtiği gibi sonrakiler arasında da onu geçen biri çıkmamıştır. Ebcet hesabıyla tarih düşmekteki olağanüstü yeteneği ve başarısı yüzünden “Sürûrî-i Müverrih” diye tanınmış, tarih düşme sanatı onunla altın çağını yaşamıştır. İki bin kadar tarih düşmüş olan Sürûrî’den öncekilerde ve sonrakilerde onun kadar fazla tarih düşen bir simaya rastlanmaması da bu konudaki yeteneğini ve eşsizliğini göstermektedir. O, Sadece sayı yönüyle değil, sanat ve çeşit yönüyle de bu konuda tektir.

Doğumlar, ölümler, atamalar, aziller, savaşlar, yapılan binalar, onarımlar, şehzadeler, sultanlar vb., hepsi Sürûrî’nin tarihlerinde yer alır. Hatta o bunlarla yetinmeyip minareden kendini atıp intihar eden kişiden ahırda doğan buzağıya, sıpaya, ölen kediye ve ata; tutuşan aşçı dükkânından camideki papuç hırsızına, sokakta işlenen cinayete, dilenci Kel Memiş’in ölümüne, günlük en basit olaylara dek her gördüğünü veya duyduğunu kaydetmekle kalmamış, kendi zamanını bırakıp Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan başlayarak her padişahın tahta çıkışını belirten tarihler de düşürmüştür. Aşağıya aldığımız örnekler kısmında da görüleceği üzere, onun düştüğü tarihler her yönüyle başka bir güzellik arzetye, âdetâ “Sürûrî’ye aidim” dercesine öne çıkmaktadır.

Tarihlerinden mizaha düşkün olduğu anlaşılan Sürûrî’nin hicve de yatkın olduğu kaynaklarda belirtilir. Gibb de Osmanlı Şiiri Tarihi’nde Sürûrî hakkında epeyce bilgi verdikten sonra bu konuda “en iyi tarihlerinin de çoğu mizahîdir, hatta dostlarının ölümü üzerine yazmış olduğu tarihleri bile tebessüm etmeden okuyamazsınız” (Gibb, 1999: 448) demektedir.

Şimdi asıl konumuza dönelim ve 18. yy olaylarına düşülmüş tarihlerden bazılarını kronolojik olarak sıralayalım<sup>9</sup>:

### 1099/1687

II. Süleyman’ın cülûsuna Hasan Feyzî’nin her iki mısrasını da 1099 tarihini göstermek üzere yazdığı; gününü, ayını ve zamanını (neredeyse saatini) belirttiği beyit:

Yevm-i sâni-i muharrem incilâ-i subhta

Yümnle Sultan Süleymân-ı zamân etti cülûs (Müstakimzade, 1928: 209)

۱۰۹۹ يوم ثانی محرم انجاء صبحده

۱۰۹۹ یمنله سلطان سلیمان زمان ایتدی جلوس

Abdullah Bey’in vefatı dolayısıyla zamanın Divan şairi Nazîm 10 beyitlik bir manzume yazmış ve son beytinde şöyle tarih düşmüştür:

Fevtine giryân olup târîhini dedim Nazîm:

<sup>9</sup> Bu örneklerin önemli bir kısmı İsmail Yakıt’ın kitabından, diğerleri de kaynakçada belirttiğimiz eserlerden alınmıştır.

Oldu rûh-ı pâk-i Abdullâh Beğ teslim-i Hak (Kayhan, 1996: 370)

اولدي روح پاك عبدالله بگ تسليم حق ۱۱۰۰

### 1101/1689

Erdel'in fethine hem lafzen hem de manen düşülmüş bir tarih:

Sadr-ı âlî aldı bin yüz birde Erdel mülkünü (Yakıt, 1992: 180)

صدر عالي آلدی بيك يوز برده اردل ملكنی ۱۱۰۱

### 1102/1690

Mustafa Paşa'nın şehid oluşuna düşülmüş bir tarih:

Şehîd oldu geçip Budin yolunda Mustafâ Paşa (Yakıt, 1992: 180)

شهيد اولدي گچوب بودين يولنده مصطفى پاشا ۱۱۰۲

### 1103/1691

Sükûnî Mehmet Efendi'nin vefatına zamanın divan şairi Bursalı Tâlib'in düştüğü tarih:

Dedim sâl-i fevtine târîh Tâlib:

Ola sâkin-i Arş rûh-ı Sükûnî (Yakıt, 1992: 180)

اوله ساکن عرش روح سکونی ۱۱۰۳

### 1104/1692

Şehzâdelerin ikiz doğuşuna Şuûrî'nin düştüğü tarih:

Geldiler tev'em iki şeh-zâde (Yakıt, 1992: 180)

گلدیلر توأم ایکی شهزاده ۱۱۰۴

### 1105/1693

Vücudu çok kıllı olduğu için "Hafız Post" diye meşhur olan Divan-ı Hümayun hocalarından musikişinas Bîrûn Kağıt Emîni Tanburî Mehmet Efendi'nin vefatına, yakın arkadaşı Itrî (Buhûrî-zade Mustafa Efendi)'nin yazdığı tarih manzumesinin son beyti:

Harf-i menkût ile târîh oldu anın mevtine

Dedi Itrî "Hâfız'a me'vâ ola yâ Rab cinân" (Uzunçarşılı, 3/2, 1988: 567)

حافظه مأوي اوله يا رب جنان ۱۱۰۵

Niyâzî-i Mısırî'nin vefatına düşülen tarih:

"Ve sebbit akdâmenâ"<sup>10</sup> (Yakıt, 1992: 119)

و ثبت اقدامنا ۱۱۰۵

Hekimoğlu Ali Paşa'nın sadrazamlığına Nazîm'in düştüğü tarih:

<sup>10</sup> "Ayaklarımıza sebat ver." (Bakara / 250)

Oldu bir âsaf yine sadr-ı vezârette mukîm  
 Hak Teâlâ devletin câvîd ede ömrin tavîl  
 Tehniyet-gûyân Nazîm-âsâ dedim târîhini:  
 Mühr ile oldu Alî Paşa vezîr-i bî-adîl (Kayhan, 1996: 370)  
 ۱۰۰۵ مهر ایله اولدی علی پاشا وزیر بی عدیل

**1106/1694**

Sakız adasının tekrar fethine Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Düşmen ağzından alıp çekti nezâketle anı  
 Bârekallah yine düştü fem-i İslâm'a Sakız (Yakıt, 1992: 181)  
 ۱۱۰۶ بارک الله ینه دوشدی فم اسلامه ساکز

**1107/1695**

Mevlevîlerden, Şeyh Muhammed Muhlis'in doğumu dolayısıyla Sâkıp Dede 11 beyitlik bir manzume yazmış ve son beytinde şu tarihi düşmüştür:

Demiş mîlâdına târîh Sâkıp:  
 Ede Bârî mürîd-i pîr-perver (Arı, 2003: 528-529)  
 ۱۱۰۷ ایده باری مرید پیر پرور

**1108/1696**

İstanbul'da medfun sahâbelerden Ebû Şeybetü'l-Hudrî Türbesi'nin tamir kitabesindeki lafzen ve ma'nen düşülmüş tarih:

Ta'mîre yazdı târîh  
 Vâsîf görünce bî-bâk  
**Bin yüz sekizde cânâ**  
 Pâk oldu ravza-i pâk (Vâsîf, 1257: 49)  
 ۱۱۰۸ پاک اولدی روضه پاک

**1109/1697**

Gavsî Ahmet Dede'nin Galata Mevlevîhânesi'ndeki mezar taşının kitâbesindeki tarih mısrası:

Devran kodu Ahmed Dede'siz tekyemizi hayf (Yakıt, 1992: 181)  
 ۱۱۰۹ دوران قودی احمد دده سز تکیه می حیف

**1110/1698**

Meşhur hattat Hâfız Osman'ın vefatına, zamanın şairi Sâdık'ın düştüğü tam tarih:

Mülk-i bâkî özleyip Osman Efendi dedi hû (Yakıt, 1992: 182)  
 ۱۱۱۰ ملک باقی اوزلیوب عثمان افندی دیدی هو

Konya Mevlânâ Türbesi'nin tamirine Nâbî'nin düştüğü tarih:

Etti nüzûl mısra-ı târîhi gaybdan:

Ta'mîr olundu künbed-i ulyâ-yı Mevlevî (Yakıt, 1992: 181)

تعمیر اولندی کنبد علیای مولوی ۱۱۱۰

Bursalı Tâlib'in lafzen ve ma'nen düştüğü bir tarih:

Lafzen ü ma'nen dedim târîh-i sâlin Tâlibâ:

Bin yüz onda kıldı dünyâyı münevver Şems-i dîn (Yakıt, 1992: 181)

بیك یوز اونده قلدی دنیایی منور شمس دین ۱۱۱۰

Mehmet Emin Tokadî'nin İstanbul'a gelişine "Tokatî Mehmet Emin محمد توقاتی امین 1110" (1698) diye tarih düşülmüştür (Müstakimzade, 1928: 400).

### 1111/1699

Mevlevî şeyhi Fasih Ahmet Dede'nin vefatına düşülmüş tarih:

Göçtü bâkî mülküne derviş Fasîh-i Mevlevî (Yakıt, 1992: 182)

گوجدی باقی ملکینه درویش فصیح مولوی ۱۱۱۱

### 1112/1700

Gülşenî şeyhlerinden La'lî Fenâyî'nin vefatına düşülmüş tarih:

Meded koptu nihâl-i Gülşenî'den bir gül-i la'lî (Yakıt, 1992: 182)

مدد قوپدی نهال گلشنیدن بر گل لعلی ۱۱۱۲

### 1113/1701

Bir çeşme için düşülmüş tarih

Gel dilâ bu çeşme-i sâfiden iç âb-ı hayât (Yakıt, 1992: 183)

گل دلا بو چشمه صافیدن ایچ آب حیات ۱۱۱۳

### 1114/1702

Râgıp Mehmet Paşa'nın sadrazamlığına Kâmî'nin düştüğü tarih:

Mührünün ola felek râmı Mehemed Paşa (Yakıt, 1992: 71)

مهریک اوله فلك رامی محمد پاشا ۱۱۱۴

Aynı olaya Fâiz'in düştüğü tarih:

Mühr ile nâil-i sadr oldu Mehemed Paşa (Yakıt, 1992: 73)

مهر ایله نائل صدر اولدی محمد پاشا ۱۱۱۴

Hekimoğlu Ali Paşa Camii haziresinde medfun bulunan Nakşî İbrahim Efendi'nin mezar taşınaki tarih mısraı:

Cennette de ey Nakşî gel hû diyelim yâ hû (Yakıt, 1992: 183)

جنتده ده ای نقشی گل هو دیه لم یا هو ۱۱۱۴

**1115/1703**

Belgrad'ın fethine Bursalı Tâlib'in düştüğü tarih:

Bu müjdeyi gûş eyleyüp Tâlib didi târîhini:

Avn-i ilâhî askeri İslâmı mansûr eyledi (Yakıt, 1992: 183)

١١١٥ عون الهی عسکری اسلامی منصور ایلدی

III. Ahmed'in cülûsuna Sıddık'ın düştüğü tarih:

Pâdişâh-ı zamân Ahmed Han (Yakıt, 1992: 67)

١١١٥ پادشاه زمان احمد خان

**1116/1704**

Hâfız Osman Efendi'nin talebesi olup Rodosî-zâde diye tanınan hattat Abdullah Efendi (Abdullah bin İbrahim)'nin surların dışında bulunan Emir Buhari damadı Şeyh Mahmud'un camii dairesinde bulunan mezar taşındaki tarih mısraı:

Göçtü Abdullâh Efendi cennet olsun meskeni (Müstakimzade, 1928: 267)

١١١٦ گۆچدی عبدالله افندی جنت اولسون مسکني

**1117/1705**

Asıl adı Ahmet olup "Yek-çeşm" ve "Vâfi" mahlaslarıyla tanınan Dürrî de yaşadığı devirde yapılan pek çok esere tarih düşmesiyle dikkat çekmektedir (Talay, 1994: 34-35). Onun Şehzâde İsa'nın doğumuna düştüğü tarih beyti aşağıdadır:

Nûr saldı gün gibi Şeh-zâde İsâ âleme (Yakıt, 1992: 183)

١١١٧ نور صالدي گون گبي شهزاده عیسی عالمه

**1118/1706**

Uykucu Dede Türbesi'nin tamirine düşülmüş bir tarih:

Uyhucu Dede nâmı velî kendü uyanık

Bir sâhib-i hâl idi kerâmâtına yok had

Bir âşık-ı sâdık dedi tecdîdine târîh:

Uyhucu Dede merkad-i pâk oldu mücedded (Yakıt, 1992: 100)

١١١٨ اویخوجی دده مرقد پاک اولدی مجدد

Sâdık Efendi'nin şeyhülislâmlığına Sâbit'in düştüğü tarih:

Yine Sâdık Efendi subh-âsâ geydi fetvâyı (Yakıt, 1992: 183)

١١١٨ ینه صادق افندی صبح آسا گیدی فتوایی

Çorlulu Ali Paşa'nın yaptırdığı Hırka-i Şerif Çeşmesi için Sâbit 8 beyitlik bir manzume yazmış ve son beytinde şu tarihi düşmüştür:

Dedim atşâna işrâb eyleyip târîhini Sâbit:

Berây-ı kisve icrâ eyledi aynı Alî Paşa (Karacan, 1991: 344-345)

براي كسوه اجرا ايلدي عيني علي پاشا ۱۱۱۸

### 1119/1707

Şehzâde Selim'in doğumu münasebetiyle, yazdığı 11 beyitlik bir manzumenin sonunda Şeyhülisâm İshak Efendi şu tarihi düşmüştür:

İshâk-ı duâ-gûyu ol dem dedi târîhin:

Şeh-zâde Selîm oldu şâdî-fiken-i âlem (Doğan, 1997: 277)

شهزاده سليم اولدي شادي فكن عالم ۱۱۱۹

### 1120/1708

Dürri, Çorlulu Ali Paşa Darulhadisi'nin yapılış tarihi olan 1120'nin Hz. Ali'nin meşhur sözüne denk düştüğünü fark etmiş ve oraya şu güzel ifadeyle tarih düşmüştür:

Men allemenî harfen kad sayyeranî abden<sup>11</sup> (Yakıt, 1992: 114)

من علمني حرفاً قد صيرني عبداً ۱۱۲۰

### 1121/1709

Dillere destan Sa'dâbâd Köşkü'nün tamamlanışı dolayısıyla yazdığı 8 beyitlik manzumenin son beytinde Şeyhülislâm İshak Efendi şu tarihi düşmüştür:

Dedi itmâmının İshâk-ı midhat-gûy târîhin:

Zihî âlem-nümâ nev kasr-ı vâlâ-yı safâ-ârâ (Doğan, 1997: 282)

زهي علمنما نو قصر والاي صفا آرا ۱۱۲۱

### 1122/1710

Râgıp Mehmet Paşa'nın sadrazamlığına Osman-zâde Tâib'in düştüğü tarih:

Yine revnak-dih-i mühr oldu Mehemmed Paşa (Yakıt, 1992: 68)

ينه رونق ده مهر اولدي محمد پاشا ۱۱۲۲

Asıl adı Abdullah olup babasına nispetle "Himmet-zâde" diye tanınan şair Abdî'nin vefatına Hacı Mehmet İsmet Bey'in düştüğü tarih:

Gûş edince İsmetâ kıldım duâ târîh için

Ede Himmet-zâde yâ Rab adn-i a'lâyı makâm (Yakıt, 1992: 184)

ايده همتراده يا رب عدن اعلايي مقام ۱۱۲۲

### 1123/1711

Molla Gürani Camisi'nin şadırvanı için Nahîffî'nin düştüğü tarih:

Nahîffî oldu itmâmına târîh:

Zehî havz-ı dil-ârâ bî-bedel âb (Yakıt, 1992: 1112)

<sup>11</sup> "Bana bir harf öğretmenin kölesi olurum."



زهي حوض دلارا بي بدل آب ۱۱۲۳

Yusuf Paşa'nın sadrazam oluşuna Sâbit'in düştüğü tarih:

Geldi ikrâm bulup mühr ile Yûsuf Paşa

گلدی اکرام بولوب مهر ایله یوسف پاشا ۱۱۲۳

### 1124/1712

Şair Sâbit'in vefatına Yümnî'nin düştüğü tarih:

Sâbit'e adni İzid eyleye câ (Yakıt, 1992: 185)

ثابتہ عدنی ایزد ایلیه جا ۱۱۲۴

### 1125/1713

Abdülbaki Ârif Efendi'nin vefatına Seyyid Vehbi'nin düştüğü tarih:

Dedi giryân gıryan fevtinin târîhini Vehbî:

Gidip Ârif Efendi kaldı ismi dehrde bâkî (Uzunçarşılı, 4/2, 1988: 591)

گیدوب عارف افندی قالدی اسمی دهرده باقی ۱۱۲۵

### 1126/1714

Mevlevî şeyhi Nesib Dede'nin vefatına o zamanın şairi Seyyid Vehbi'nin düştüğü tamiyeli tarih:

Geldi bir mısra derûna feyz-i Mevlânâ ile

Arş ola rûh-ı Nesîb-i Mevlevî'ye cilvegâh 1125+1=1126 (Yakıt, 1992: 185)

عرش اوله روح نسیب مولوی یه جلوه گاه ۱۱۲۶

Bir evin yapılışına Şeyhülislâm İshak Efendi, yazdığı 11 beyitlik manzumenin son mısrasında Farsça olarak şu tarihi düşmüştür:

Dedi târîhini edip tahsîn:

Bâd mânende-i behişt-i berîn Bârî (Doğan, 1997: 300-301)

باد ماننده بهشت برین ۱۱۲۶

### 1127/1715

Çırağan Sarayı yapılıncı, Şeyhülislâm Es'ad Efendi 25 beyitlik bir manzume yazarak son beytinde şu "mühmel" (noktasız harflerle) tarihi düşmüştür:

Dedim târîhi Es'ad harf-i menkût ile ol demde:

Çırâgânı mübârek ede Sultân Ahmed'e Bârî (Doğan, 1997: 150-152)

چراغانی مبارک اده سلطان احمده باری ۱۱۲۷

Mora'nın fethi üzerine Neylî'nin yazdığı 47 beyitlik manzumenin tarih olan son beyti:

Aldı cümle memâlik-i Mora'yı

Cûd-ı ikbâlile Alî Paşa (Kılıç, 2004: 418)

آلدي جمله ممالك مورايي

جود اقباليه علي پاشا ۱۱۲۷

### 1128/1715

Meşhur Osmanlı tarihçisi Naîmâ, ordu ile Mora seferine katılmış, ordunun dönüşünde orada defterdar emini olarak bırakılmış, bu hale müteessir olarak 1128 ramazanında (ağustos 1716) Balludra (Poliopatras) kasabasında vefat etmiş, vefatına da tamiye ile şöyle tarih düşülmüştür:

Ne zîbâ düştü târîh-i vefâtı:

Naîmâ gitti Firdevs-i naîme 1130-2=1128 (Uzunçarşılı, 4/2, 1988: 596)

نعيمًا گندي فردوس نعيمه ۱۱۲۸

### 1129/1716

Hattat Mustafa Feyzi Efendi (Mustafa Feyzi b. Ahmet b. Mustafa Feyzi)'nin "tarîk-ı tedrîse duhûl ve etıbba-yı hâssa zümresine vusûl"üne (müderres ve hükümdarın özel doktoru oluşuna), adına ve mahlasına uygun olmak üzere "Mustafa Feyzi / مصطفى فيضي 1129" (Müstakimzade, 1928: 523) diye tarih düşülmüştür.

Mühürdar-zâde Hüseyin Ağa'nın sakal bırakışına Münîf'in düştüğü tarih:

Hisâbda dedim âhir tamâmdır târîh:

Hat-ı nev-âmede vech-i Hüseyin'i kıldı hasen (Yakıt, 1992: 186)

خط نو آمده وجه حسيني قلدي حسن ۱۱۲۹

Hüsnühattı Hâce-zâde Mehmet Efendi'den tahsil edip divan kâtipliği de yapmış olan Sâkıp Mustafa Dede'nin vefatına "vuslat-ı Sâkıb 1129 (1716) / وصلت ثاقب ۱۱۲۹" (Müstakimzade, 1928: 549) diye tarih düşülmesi çok güzel bir tevafuk örneğidir.

### 1130/1717

Nemçe (Avusturya) ile sulh yapılmasına zamanın o şairi Neylî'nin yazdığı 25 beyitlik manzumesinin her mısraı 1130 tarihini gösteren son beyti:

Kıldı emn-âbâd cümle kişveri sulh u salâh

Buldu sa'y-ı dâver-i ekremle âsâyiş cihân (Kılıç, 2004: 421-423)

قيلدي امن آباد جمله كشوري صلح و صلاح ۱۱۳۰

بولدي سعي داور اكرمله آسايش جهان ۱۱۳۰

### 1131/1718

Sultan III. Ahmed'in yaptırdığı kütüphane için Şeyhülislâm İshak Efendi 21 beyitlik manzumesinin sonunda şu tarihi düşmüştür:

Dedi İshâk-ı midhat-gû o dem târîh-i itmâmın:

Zihî beytü'l-kütüb îcâd-ı kem-yâb-ı mülûkâne (Doğan, 1997: 238-240)

زهي بيت الكتب ايجاد كمياب ملوكانه ١١٣١

### 1132/1719

Şeyh Murat Efendi'nin vefatına tamiyeyle

“Keramet birle düşdi şeyh-i ekber” (Yakıt, 1992: 321)

mısrayla tarih düşülmüştür. Buradaki “şeyh-i ekber/شيخ اكبر” terkibi 1133 tutuyor. “Keramet birle düşdi” ifadesine dayanarak “1” düşülünce 1133-1=1132 tarihi elde edilmektedir.

### 1133/1720

Şehzâde İbrahim'in doğumuna düşülmüş bir tarih:

Hümâyûn ola dehre makdem-i Şeh-zâde İbrâhîm (Yakıt, 1992: 382)

همايون اوله دهره مقدم شهزاده ابراهيم ١١٣٣

Beyazıt Meydanı'ndaki çeşmenin Osman-zâde Tâib'e ait kitâbesinin tarihi:

Tâibâ dedim sitâyiş birle târîhin görüp

Oldu zîbâ çeşme-i âşûbdan zezem revân (Yakıt, 1992: 187)

اولدي زيبا چشمه آشوبدن زمزم روان ١١٣٣

### 1134/1721

Sultan III. Ahmed'in yaptırdığı çeşmeye zamanın şairi Seyyid Vehbi'nin düştüğü tarih:

Bu dil-cû aynı Sultân Ahmed icrâ etti meydâna (Yakıt, 1992: 187)

بو دلجو عيني سلطان احمد اجرا ايندي ميدانه ١١٣٤

Süleyman Fâzıl Efendi'nin vefatına düşülen tarih:

Kad mâte üstâdü'l-enâm<sup>12</sup> (Yakıt, 1992: 115)

قد مات استاد الانام ١١٣٤

### 1135/1722

Dürrî (Yek-çeşm)'nin vefatı dolayısıyla çağdaşı Neylî'nin yazdığı 3 beyitlik manzumenin tarih olan son beyti:

Çıktı bir ta'miye ile târîh:

Göçtü Dürrî hünéri kıldı yetîm<sup>1136-1=1135</sup> (Kılıç, 2004: 431)

گوچدی دري هنري قيلدی يتيم ١١٣٥

İstanbul Kırkçeşme Suları için yapılan bend'e zamanın şairi Seyyid Vehbi'nin düştüğü tarih:

<sup>12</sup> “İnsanların üstadı muhakkak öldü.”

Su gibi ezber ettim Vehbiyâ bu hayr-ı dil-cûya  
 İki târîh-i garrâ derc edip bir beyt-i vâlâya  
 Zehî sed yaptı hakkâ Hân Ahmed mecma'-ı mâya  
 Akan sular durur bu bend-i bâlâ tâk-ı zîbâya (Yakıt, 1992: 187)

زهی سد یاپدی حقا خان احمد مجمع مایه ۱۱۳۵  
 آقن صولر طورر بو بند بالا طاق زیبایه ۱۱۳۵

### 1136/1723

Hemedan'ın fethinde Neylî'nin yazdığı 7 beyitlik manzumenin tarih olan son beyti:

Şükr eyleyerek Neylî-i kem-ter dedi târîh:  
 Han Ahmed'e Mevlâ Hemedân'ın ede mes'ûd (Kılıç, 2004: 434-435)

خان احمده مولا همدانن ایده مسعود ۱۱۳۶

Tebriz'in fethine Neylî'nin düştüğü tek beyitlik tarih:

Eyleyip tebşîr bir kem-ter dedi târîhini:  
 Seyf ile Tebrîz'i Sultân Ahmed aldı müjde bâd (Kılıç, 2004: 439)

سیف ایله تبریزی سلطان احمد آدی مژده باد ۱۱۳۶

### 1137/1724

18. yy'da İran'la olan mücadeleler oldukça önem taşır. Daha önce fetihle alınmış bazı İran şehirleri elden çıkmış, tekrar fethedilmiştir. Nitekim hemen yukarıdaki iki tarihte Hemedan ve Tebriz'in yüz yıl önceki fethine düşülmüş tarihler bu gerçeği hissettirmektedir. Seyyid Vehbi'nin aşağıdaki mısraında Hemedan, Gence ve Revan'ın üçünün birden fethi dile getirilmektedir:

Hemedan Gence Revan fâtihi Sultân Ahmed (Yakıt, 1992: 97)

همدان گنجه روان فاتحي سلطان احمد ۱۱۳۷

Bu şehirlerin fethine elbette başka şairler de tarih düşmüşlerdir. Konuyu dağıtmamak için, bunlardan ancak üç tanesini alabildik. Gence'nin fethine Neylî'nin düştüğü mücevher tarih:

Cevherî harfile bir tâcü't-tevârîh oldu bu:  
 Gâlib olup hükm-i Sultân Ahmed aldı Gence'yi (Kılıç, 2004: 442)

غالب اولوب حکم سلطان احمد آدی گنجه یی ۱۱۳۷

Tebriz'in tekrar fethine Eşref Feyzî'nin düştüğü tarih:

Dâverâ ola mübarek dedi Eşref târîh:  
 Aldı Tebrîz'i yine seyfile Sultân Ahmed (Yakıt, 1992: 96)

آدی تبریزی ینه سیفله سلطان احمد ۱۱۳۷

Tebriz'in fethine Şâkir'in düştüğü tarih:

Hısn-ı Tebrîz oldu Sultân Ahmed'e mülk-i cedîd (Yakıt, 1992: 97)

۱۱۳۷ حصن تبريز اولدي سلطان احمده ملك جديد

III. Ahmed'in saltanatı zamanında 9 Muharrem 1137/28 Eylül 1724'te Arif Ahmet Paşa komutasındaki ordumuz Revan'ı fethedince, zamanın şairi Tezkire sahibi Mirza-zade Salim, bu sevinçle 28 beyitlik bir manzume yazmış ve son beytinde şöyle tarih düşmüştür:

Sâlim gibi benden dedi teshîrinin tarihini:

Aldı Revan'ın sûrunu Sultân Ahmed müjdeler (İnce, 1994: 463)

۱۱۳۷ آادي روانك سورني سلطان احمد مزده لر

"İsmail Hakkı Efendi (Bursalı), II. Mustafa'nın bizzat Avusturyalılar üzerine vaki seferinde ordu ile beraber gitmiş, sonra Bursa'yı terk ederek 1130 H. - 1718 M.'den itibaren üç sene Şam'da oturup Ahmediye camiinde Cuma vâizliği etmiş ve buradaki dostlarının ricalariyle bazı risaleler yazmış ve nihayet 1135 H.-1723 M.de tahassürle özlediği Bursa'ya giderek yerleşmiştir. İsmail Hakkı Efendi burada iki sene daha yaşayarak 1137 Zilkade - 1725 Temmuzunda yetmiş beş yaşında vefat ederek Tuzpazarı'ndaki tekkesine defnedilmiştir" (Uzunçarşılı, 4/2, 1988: 605). Vefatına Hâdî'nin düştüğü tarih aşağıdadır:

Hak Hak dedi azm eyledi Hakkî Efendi cennete 1137

۱۱۳۷ حق حق ديدي عزم ايلدي حقي افندي جنته

### 1138/1725

Damat İbrahim Paşa'nın yaptırdığı çeşme için Neylî'ye ait her iki mısraı da 1138 tarihini gösteren beyit:

Bu dil-cû çeşme-i sâfi enâma nûş-ı cân oldu

Zülâl-i lütfu İbrâhîm Paşa'nın revân oldu (Kılıç 2004: 444)

۱۱۳۸ بو دلجو چشمه صافي انامه نوش جان اولدي

۱۱۳۸ زلال لطفی ابراهيم پاشانك روان اولدي

Damat İbrahim Paşa'nın Sultan III. Ahmet için yaptırdığı Neşâtâbâd Köşkü'ne tarihçi Râşid'in düştüğü tarih:

Râşidâ bu câh-ı vâlânın dedim târîhini:

Sa'd ola Kasr-ı Neşât-âbâd Sultân Ahmed'e (Uzunçarşılı, 4/1, 1988: 165)

۱۱۳۸ سعد اولاقصر نشاط آباد سلطان احمده

### 1139/1726

Çelebi-zâde Âsım Efendi'nin Sîmkeş-hâne'nin bina edilmesine düştüğü tarih

Ser-be-ceyb-i fikr iken ehl-i suhan Âsım heman

Dedi kim târîhi oldu: "Sîmkeş-hâne binâ" (Yakıt, 1992: 188)

۱۱۳۹ سيمكشخانه بنا

**1140/1727**

Fatma Sultan Camisi için Nedim'in düştüğü tarih:

Bu mısra'la Nedîmâ söyledi târîh-i itmâmın:

Ne a'lâ câmi' ihyâ etti el-hak Fâtîma Sultân (Yakıt, 1992: 188)

نه اعلا جامع احيا ايندي الحق فاطمه سلطان ١١٤٠

Üç dilde (Türkçe, Arapça, Farsça) söz söylemeğe kâdir; sülüs, nesih ve talik yazıda mâhir olan, hüsnühattı Karakız diye şöhret bulan Hâce-zâde Mehmet Enverî'den meşk eden Antakyalı hattat Şehdî Mustafa Efendi'nin vefatına Eyüplü Necip Efendi her iki mısraı da 1040 tarihini gösteren şu beyti yazmıştır:

Makâm ola civâr-ı Mustafâ Şehdî Efendi'ye

Ebû Eyyûb-i Ensârî'yle içsin şekerî câmî (Müstakimzade, 1928: 551)

مقام اوله جوار مصطفي شهدي افندي به ١١٤٠

بو ايوب انصاري ايله ايجسون شكري جامى ١١٤٠

**1141/1728**

Abdurrahman Efendi "Kocamustafapaşa Camii hazireresinde bulunan mezar taşından anlaşıldığına göre ölümünden önce kendi vefat tarihini (şöyle) söylemiştir:

Fevtine kendi lisânından oluptur târîh:

Göçelim biz geldi sâat dedi Abdurrahmân (Yakıt, 1992: 188)

گوچه لم بز گلدي ساعت ديدي عبدالرحمن ١١٤١

Bazen bir tarih mısraı içinde aynı yılı karşılayan bir kaç ifade (tarih) bulunabilir. Bu tür tarihler, sanatlı (musanna') tarihlerin en zorlarından. Hâfız Ahmet Paşa'nın sadaretine Neşâtî Ahmet Dede'nin aşağıdaki Farsça mısra ile 1141 yılını 4 kere ifadesi bunun en güzel örneğidir:

Hâtem beHâfız âmede bâ-zıll-ı Hak mahfûz-bâd (Yakıt, 1992: 336)

<u>محفوظ باد</u>	<u>با ظل حق</u>	<u>بحافظ آمده</u>	<u>خاتم</u>
1141	1141	1141	1141 (1728)

**1142/1729**

Galata Mevlevîhanesi şeyhlerinden Nâyî Osman Dede vefat edince, yerine oğlu Sırrı Abdülbaki dede post-nişin olmuştu. Sünbülzade Vehbi bu olaya şu güzel mısra ile tarih düşmüştür:

Osman Dede göçtü ola Sırrı Bâkî (Erguner, 2007: 461-462)

عثمان دده گوچدي اوله سري باقي ١١٤٢

Divitçiler Camisi yakınıdaki Mehmet Kethüda Çeşmesi için Necîb'in düştüğü mücevher tarih:

Devâtîler Necîbâ cevher ile yazdılar târîh:

Mehemmed Kethudâ hakkâ bu mâi eyledi ihyâ (Yakıt,  
1992: 189)

محمد كتخدا حقا بو مائي ايلدي احيا ١١٤٢

### 1143/1730

Sultan I. Mahmud'un cülûsuna Reşîd'in düştüğü tarih mısraı:

Oldu Han Mahmûd imâmü'l-müslimîn (Yakıt, 1992: 189)

اولدي خان محمود امام المسلمين ١١٤٣

Patrona Halil isyanı sonrasında asiler tarafından parçalanarak feci şekilde öldürülen Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın vefatına, o sıralarda yaşı yetmişe yaklaşmış olan Seyyid Vehbi'nin yazdığı tamiyeli tarih:

Bir kazâdır geldi Vehbî yaz heman târîhini:

Ka'be-i kurb ola İbrâhîm Paşa menzili 1142+1=1143  
(Uzunçarşılı, 4/2, 1988: 313)

كعبة قرب اوله ابراهيم پاشا منزلي ١١٤٣

### 1144/1731

Hekimoğlu Ali Paşa sdrazam olunca Arpaemini-zâde Sami 21 beyitlik bir manzume yazaıp son beytinde şöyle tarih düşmüştür:

Hemîşe devletün mes'ûd kıl sun Hak didüm târîh

Vekîl-i pâdişâhî oldu mühr aldı Alî Paşa (Arpaemini-zâde Sami,  
1253: 43-44)

وكيل پادشاهي اولدي مهر آلدی علي پاشا ١١٤٤

Hattat Yedikuleli Abdullah Efendi (Seyyid Abdullah bin Seyyid Hasan Hâşimî)'nin vefatına

“Teveffenî müslimen ve elhıknî bi's-sâlihîn(e)”<sup>13</sup>

”توفنی مسلماً و الحقنی بالصالحین“ ١١٤٤

ve

Yedi Kuleli'ye yâ Rab sekiz cennât hısn ola (Müstakimzade,  
1928: 269-270)

یدی قله لیه یارب سکز جنات حصن اولا ١١٤٤

tarihleri düşülmüştür.

Paşmakçı-zâde Abdullah Efendi'nin şeyhülislâmlığa getirilişi münasebetiyle Şeyhülislâm Es'ad Efendi 5 beyitlik Arapça bir manzume yazmış ve son beytinde şu tarihi düşmüştür:

<sup>13</sup> “Beni Müslüman olarak öldür ve salihler arasına kat” demektir.” (Yûsuf /101)

Kultü hîne's-sadri ista'lâ bihi târîhühü

A'lemü'l-âfâk Abdullâh ve'l-fetvâ aleyh<sup>14</sup> (Doğan, 1997: 148)

اعلم الآفاق عبد الله والفتوى عليه ١١٤٤

### 1145/1732

Sultan III. Ahmed'in yaptırdığı köşk için Şeyhülisâm İshak Efendi 36 beyitlik bir manzume yazmış ve son beytinde şöyle tarih düşmüştür:

Dediler bârekallah-gû olup târîh-i itmâmın:

Zihî kasr-ı mülûkî cây-ı bâlâ-tarh-ı şâhâne (Doğan, 1997: 241-244)

زهي قصر ملوكي جاي بالاطرح شاهانه ١١٤٥

İshak Efendi şeyhülislâm olunca, çağdaşı Neylî 8 beyitlik bir manzume yazıp son beytinde

Safha-i tevfiķa Neylî dest-i tevfiķ-ı ezel

Yazdı târîh-i cemîlin "şeyhü'l-islâm-ı cemîl" (Kılıç, 2004: 451)

شيخ الاسلام جميل ١١٤٦

diyerek tarih düşmüştür.

### 1146/1733

Enis Efendi'nin vefatına düşülmüş bir tarih

Kürsî-i cennette mevlânâ Enîs ola celîs (Yakıt, 1992: 189)

كرسى جنته مولانه انيس اوله جليس ١١٤٦

### 1147/1734

Hekimoğlu Ali Paşa Camisi'nin yapılışına Koca Râgıp Paşa 6 beyitlik bir manzume yazarak tarih düşmüştür. Külliyyatının tarihler kısmında ilk sırada yer alan bu manzumenin tarih düşülen son beyti şudur:

Eder ismiyle târîhin bu mısra' Râgıbâ tefhîm:

Yapıldı mevkiinde Câmiu'n-nûr-ı Alî Paşa (Koca Râgıp Paşa, 1253: 111-112)

ياپلدي موقعه جامع النور علي پاشا ١١٤٧

### 1148/1735

Çapraslansağır Çeşmesi kitabesindeki Fevzî'ye ait tarih kıt'ası:

Bu çeşmeyi çün Hâfız Ağa eyledi ihyâ

Hayrât-ı kadîmi kereminden yenilendi

Dâim hasenâtı ola makbûl-i ilâhî

Fevzî dedi târîhini: "İç Hâfız Efendi" (Yakıt, 1992: 190)

<sup>14</sup> "Sadareti esnasında tarihinin zuhur edişini "اعلم الآفاق عبد الله والفتوى عليه" / a'lemü'l-âfâk Abdullâh ve'l-fetvâ aleyh = âfâkın (bu dünyanın) en bilgilisi Abdullah'tır ve fetva da (artık) ona hasır."



ایچ حافظ افندی ۱۱۴۸

### 1149/1736

Köprülüzade Ahmet Paşa Kaimmakam olduğunda, Neylî 28 beyitlik bir manzume yazmış ve son beytinde her iki mısraında da şöyle tarih düşmüştür:

Makdem-i âsafile geldi rikâba zînet

Adl ü sadr ile mükerrerem ola Ahmed Paşa (Kılıç, 2004: 456-458)

مقدم آصفله گلدی رکابه زینت ۱۱۴۹

عدل و صدر ایله مکرم اوله احمد پاشا ۱۱۴۹

Seyyid Vehbî'nin Cerrahpaşa Cambaziye Camisi haziresindeki mezar taşının kitabesi, kendi gibi şair olan oğlu Münîf'e aittir. Oradaki tamiyeli tarih aşağıdadır:

“Çıktı bir” âh ile târîhi Münîfâ dilden:

Geldi hacdan pederim etti naîmi mesken 1150-1=1149 (Yakıt, 1992: 90)

گلدی حجدن پدرم ایندی نعیمی مسکن ۱۱۴۹

Üsküdarlı Mehmed Emin Efendi'nin vefatına düşülen tarih:

Ma'denü'l-fazli ve'l-edebi<sup>15</sup> (Yakıt, 1992: 116)

معدن الفضل والادب ۱۱۴۹

### 1150/1737

Bartın'da doğup hüsnühattı İstanbul'da Tokatlı Derviş Ahmet Efendi'den meşk eden hattat Rıdvan Efendi'nin vefatına “rihlet-i beşerî 1150 = رحلت بشری ۱۱۵۰” diye tarih düşülmüştür (Müstakimzade, 1928: 203-204).

### 1151/1738

Nahîfî'nin vefatına düşülen tarih:

Kim gelirse kabrine târîh-i fevtin okusun:

Bu Süleyman Nahîfî'nin rûhuna el-fâtiha (Yakıt, 1992: 190)

بو سلیمان نحیفی نك روحنه الفاتحه ۱۱۵۱

İvaz Mehmet Paşa sadrazam olunca, Şeyhülislâm Es'ad Efendi 7 beyitlik bir manzume yazmış ve son beytinde şöyle tarih düşmüştür:

Es'adâ müjde kılıp ben de dedim târîhin:

Mühr alıp dâver-i dehr oldu Mehemmed Paşa (Doğan, 1997: 117)

مهر آلوب داور دهر اولدی محمد پاشا ۱۱۵۱

“Fazlı-zâde” diye şöhret bulmuş olan hattat Mustafa Efendi (Mustafa bin Fazlullah bin Mehmet), sıfatına uygun olmak üzere “rûh-ı Fazlı-zâde - روح فضلی

<sup>15</sup> “Fazilet ve edep madeni (kaynağı).”

”زاده” terkininin gösterdiği 1151 (1738) tarihinde vefat etmiştir (Müstakimzade, 1928: 537).

Hüsnuhattı babası Şeyh-zâde Abdi Efendi’den nice sıkıntılarla taallüm eden hattat Nuh Efendi (Nuh bin Abdullah) vefat edince kendisine düşülen tarih:

Eyleye fülk-i yem-i cennette Hak Nûh’u reîs (Müstakimzade, 1928: 571)

ایلیه فلك يم جنتده حق نوحی رئیس ۱۱۵۱

### 1152/1739

(Kim olduğunu bilemediğimiz) Fatıma Hanım’ın vefatına düşülmüş bir tarih:

Dediler kabrin ziyâret eyleyip târîhini:

Cilvegâhın Fâtıma Hanım ola mülk-i cinân (Yakıt, 1992: 191)

جلوه گاهك فاطمه خانم اوله ملك جنان ۱۱۵۲

### 1153/1740

Eşref-zâde İzzettin Şeyh Ahmet (İzzî) Efendi’nin vefatına Rahmî’nin düştüğü tarih:

Geldi Üçler Rahmiyâ târîh-i fevtin dediler:

Göçtü Eşref-zâde İzzeddîn Efendi kutb iken 1150+3=1153 (Yakıt, 1992: 191)

گوچدی اشرفزاده عزالدین افندی قطب ایکن ۱۱۵۳

### 1154/1741

Divan şairi Neylî, Verd-i nâz Kadın’ın Aksaray’da yaptırdığı mektep için 5 beyitlik bir manzume yazmış ve son beytinde

Neylî olup târîh-sâz dest-i duâsıyla bâz

Bünyâd kıldı Verd-i nâz Kadın bu zîbâ mektebi (Kılıç, 2004: 462)

بنیاد قیلدی ورد ناز قادین بو زیبا مکتبی ۱۱۵۴

diyerek tarih düşmüştür.

Hat sanatını Mehmed-i Lârendî’den tahsil edip, vefatında Edirnekapı haricinde kendi adıyla anılan çeşmenin karşısındaki türbesine defnedilen hattat La’lî Mustafa Efendi’nin mezar taşındaki İbrahim Hanefî’ye ait tamiyeli tarih:

Hanîfâ bâ duâ geldi dile bu mısra-ı târîh:

Ola La’lî Efendi’nin makâmı cennet-i a’lâ 1152+2=1154

اوله لعلی افندیئک مقامي جنت اعلي ۱۱۵۴

### 1155/1742

Sabîh Çelebi’nin sakal bırakması dolayısıyla Nedim dört beyitlik bir manzume yazmış ve son beytinde şöyle tarih düşmüştür:

Bu mısra-ı garrâyı Nedîmâ’dan işittik:

Nûr âyetini yazdılar ol vech-i Sabîh'e 1155 (1742)

نور آیتني یازدیلر اول وجه صبیحه ۱۱۵۵

Farsça'dan Türkçe'ye bir sözlük olan Ferheng-i Şuûrî'nin basımına Âtîf'in söylediği Farsça tarih:

Âtîfâ güft be-hatmeş târîh:

Bes ki Ferheng-i Şuûrî matbû'<sup>16</sup>(Uzunçarşılı, 4/2, 1988: 517)

بس که فرهنک شعوری مطبوع ۱۱۵۵

Hekimoğlu Ali Paşa'nın ikinci defa sadaretine düşülmüş bir tarih:

Şeyhü'l-vüzerâ (Yakıt, 1992: 96)

شیخ الوزرا ۱۱۵۵

Ayasofya Camii'nin imaretine Şeyhülislâm Pîrî-zâde Mehmet Efendi'nin düştüğü tarih:

Tamâm oldukta târîhin aded-sâhib bu mısra'la

Ayâsûfiyya âbâd oldu el-hak bu imâretle (Yakıt, 1992: 191)

ایاصوفیه آباد اولدی الحق بو عمارتله ۱۱۵۵

### 1156/1743

Eyüp Sultan Camisi Minaresi'nin yenilenişine Şehdî'nin düştüğü tarih:

Namâz-ı pencgâhı halka i'lân

Ederler İsm-i A'zamla müsahhar

Salâdır Şehdiyâ ehl-i mezâka

Olup şîrîn edâlarla muharrer

Çıkıp âvâzı Arş'a dedi târîh:

"Teâlâ şânühü Allâhu ekber"<sup>17</sup>(Yakıt, 1992: 98)

تعالی شانہ الله اکبر ۱۱۵۶

Edirneli Hattat Saraç-zâde Mustafa Efendi'nin 36 yaşında "ketebe" hakkını elde edişine "şeref-i tevkî" 1156 = ۱۱۵۶ "شرف توفیق" diye tarih düşülmüştür (Müstakimzade, 1928: 560).

### 1157/1744

Yâver'in düştüğü bir tarih:

Hüsn-i hulk ile kevne geldi Hasan (Yakıt, 1992: 191)

حسن خلق ایله کونه گلدی حسن ۱۱۵۷

### 1158/1745

<sup>16</sup> "Onun hatmine (bitirilişine) Âtîf (şöyle) tarih dedi: Yeter (artık) Ferheng-i Şuûrî basıldı."

<sup>17</sup> "Allah en büyüktür ve onun şanı yücedir."

Mehmet Emin Tokadî'nin mezar taşının yazısı Katipzâde Mehmet Refi' Efendi'ye, metni Müstakimzâde Süleyman Sadettin'e aittir. Oradaki tarih beyti aşağıdadır:

Peyk-i vahdet sırr-ı pâkinden okur târihini

Oldu lâhûta revân Allah deyip rûh-ı Emîn (Müstakimzade, 1928: 10-11)

اولدي لاهوته روان الله ديوب روح امين ۱۱۵۸

Hattat Abdülbaki Efendi (Abdülbaki Hattî bin Ali) hüsnühât öğreniminden mezun olunca, Müstakimzade Süleyman Sadettin her iki mısraı da tarih olan şu beyti yazmış:

Ede hüsnühattı Abdülbaki'ye Hak mevhibe 1158 (1745)

Şeş kalemle eyleye mes'ûd Allâh el-Vedûd (Müstakimzade, 1928: 239-240)

ايدہ حسن خطي عبدالباقي يہ حق موہبہ ۱۱۵۸

شش قلملہ ايلیہ مسعود اللہ الودود ۱۱۵۸

### 1159/1746

Dülger-zâde Şeyh Rıza Efendi'nin vefatına düşülmüş bir tarih:

Nakş-bendî-i Beşiktaşî (Yakıt, 1992: 192)

نقشبندی بشکطاشي ۱۱۵۹

### 1160/1747

Nadir Şah'ın mağlubiyeti dolayısıyla Kırımlı Rahmi'nin yazdığı 5 beyitlik manzumenin tamiyeli tarih olan son beyti:

Feyz-i rûhâniyyet-i İsnâ Aşer'le söyledim:

Eyledi bâzîçe-i eyyâm Nâdir Şâh'ı mât 1148+12=1160 (Rahmî: 68b)

ایلدی بازچہء ایام نادر شاهی مات ۱۱۶۰

### 1161/1748

Mîrzâ-zâde Ahmet Neylî'nin vefatına Çelebi-zâde Âsım Efendi'nin düştüğü tarih:

Mîrzâ-zâde Ahmed-i Neylî

Sahn-ı firdevsi eyledi mesken (Yakıt, 1992: 192)

میرزا زاده احمد نیلی

صحن فردوسی ایلدی مسکن ۱۱۶۱

Edirneli olup "Kadı-zâde" şöhretiyle tanınan, hüsnühattı İsmail ibni Yesârî'den 20 yaşında tahsil ederek ketebe yazmaya hak kazanan hattat Mustafa Efendi'nin vefatına "istikmâl-i hat 1161 = ۱۱۶۱ استکمال خط" tarihi düşülmüştür (Müstakimzade, 1928: 560)

### 1162/1748

Hatice Sultan Çeşmesi için Nimet'in düştüğü mücevher tarih:

Mücevher sarf ile Ni'met dedi nûş eyleyip târîh:

Hadîce Usta'dır bu âb-ı nâbı eyleyen cârî (Yakıt, 1992: 192)

خدیجه اوسته در بو آب نابی ایلین جاری ۱۱۶۲

### 1163/1749

Sultan II. Mahmut zamanında denize indirilen Berîd-i Zafer adlı gemi için Kırımlı Rahmi'nin yazdığı 11 beyitlik manzumenin mücevher tarih olan son beyti:

Rahmi elfâz-ı mücevherle didim târîhin:

Fülk-i pâkîze Berîd-i Zafer indi bahre (Rahmî: 72b-73a)

فلك پاکیزه برید ظفر ایندی بحره ۱۱۶۳

### 1164/1750

Yine II. Mahmut zamanında denize gemi indirisi münasebetiyle Kırımlı Rahmi 7 beyitlik bir manzume yazmış ve son beytinde şu tam tarihi düşmüştür:

Hak bu kim pâkîze bir târîh-i tâm ister ana:

“Bârek-Allâh fülke-i zîbende tarh-ı dil-nişîn” (Yakıt, 1992: 121)

بارک الله فلكه زینده طرح دلنشین ۱۱۶۴

### 1165/1751

Halıcı Hasan Mescidi'nin tamirine, asıl adı Yek-çeşm Hüseyin Ağa olan Şâdî'nin düşüğü tarih:

Melekler secde-i şükr eyleyip Şâdî dedi târîh:

Zehî câmi' bina kıldın yerinde Mustafâ Paşa (Yakıt, 1992: 101)

زهي جامع بنا قیلدک بیرنده مصطفی پاشا ۱۱۶۵

Babası imam olduğu için, “İmam-zâde” diye şöhret bulan hattat Mehmet Efendi (Mehmet bin Mehmet)'nin vefatına “hattât-ı ehl-i sünnet 1165 = اهل سنت ۱۱۶۵” ifadesiyle tarih düşülmüştür (Müstakimzade, 1928: 451).

### 1166/1752

Ebülvefa Şeyh Ahmed Müsellem Efendi'nin vefatına Müstakim-zâde Süleyman Sadettin'in düşüğü tarih:

Dedim târîh olunca ser-fürû-bürde bu mısra'la:

Bekânın gülşeni Ahmed Efendi'ye müsellemdir<sup>18</sup> (Yakıt, 1992: 193)

بقانک گلشنی احمد افندی به مسلمدر ۱۱۶۶

### 1167/1753

Toklu İmam Halil Efendi'nin vefatına düşülmüş bir tarih

Ebû Şeybe civârı mesken oldukça dedim târîh:

<sup>18</sup> 1170 tutuyor; tamiyeli olmalı.

Halîl'in câyını mihrâb-ı me'vâ eyleye mâcid (Yakıt, 1992: 193)

١١٦٧ خلیک جاینی محراب مأوا ایلیه ماجد

### 1168/1754

Hâtem Ahmet Efendi'nin vefatına, Yenişehirli Mehmet Emin Belîğ'in düştüğü tam tarih:

Resûl-i Ekrem'e Ahmed Efendi hem-civâr olsun (Yakıt, 1992: 193)

١١٦٨ رسول اکرمه احمد افندی همجوار اولسون

Sultan III. Osman'ın cülûsu dolayısıyla şair Haşmet 31 beyitlik bir manzume yazmış ve son beytinde şu tarihi düşmüştür:

Fâl-i hayr olduğuna şübhe mi var hünkârım

Ya'ni târîh-i cülûsun ola "Gâzî Sultân" (Arslan, Aksoyak, 1994: 163)

١١٦٨ غازی سلطان

Aynı olaya Nusret'in düştüğü tarih:

Hüsn-i hâl ile cülûs eyledi Sultân Osmân (Yakıt, 1992: 67)

١١٦٨ حسن حال ایله جلوس ایلدی سلطان عثمان

### 1169/1755

Hattat Abdülhalim Hasib Efendi'nin vefatına, talebesi Mehmet Rasim Efendi'nin düştüğü tam tarih:

İlm-i maârifte benâm üstâdım olmuştu tamâm

"Üstâd-ı Sâni-i zaman göçtü" dedim târîh-i tâm (Müstakimzade, 1928: 241-242)

١١٦٩ استاد ثانی زمان گۆچدی

Hattat Eğrikapılı Mehmet Rasim Efendi'nin vefatında talebesi Müstakim-zade Süleyman Sadettin 16 beyitlik bir manzume yazmış ve son beytinde

Levh-i âfâka utarid resmeder târîhini:

Râsim-i üstâd geçti ba'dehu ceffe'l-kalem 1169 (1755)

١١٦٩ راسم استاد گۆچدی بعده جف القلم

diyerek tarih düşmüştür (Müstakimzade, 1928: 467).

Tophaneli olup bazı yazılarında Fahrettin imzasını kullanan, on beş Mushaf ve Nuruosmaniye Camii'nin yan kapılarının iç yazılarıyla atebe-i ulyasındaki âyetleri harf harf ve kelime kelime yazan, bunları iğneyle işleyip kömür tozuyla silkip ondan sonra çizip düzelten hattat Yahya Efendi (Yahya bin Osman), Regaib gecesinde vefat edince Müstakim-zâde Süleyman Sadettin'in düştüğü tarih:

Oldu başı yazısı cennât Yahyâ Efendi'nin (Müstakimzade, 1928: 580-581)

اولدي باشي يازيسي جنات يحيي افنديك ١١٦٩

### 1170/1756

Fitnat Hanım, Koca Ragıp Paşa'nın edebî mahfillerine devam eden bir şairedir. Matbû divançesinde -diğer manzumeler yanında- 52 adet de tarih yer almaktadır (Fitnat Hanım, 1286: 10-52). Paşa'nın vezaretine tarih düşmek için yazdığı 11 beyitlik manzumenin son beyti şöyledir:

Mühr ile mükrem olunca dedi Fitnat târîh:

Revna-ı sadr-ı celîl oldu Mehemmed Paşa (Fitnat Hanım, 1286: 21-22)

رونق صدر جليل اولدي محمد پاشا ١١٧٠

Aynı olaya Sürûrî'nin noktasız harflerle (mühmel) düştüğü tarih:

Râgıb-ı ehl-i maârif mükrem oldu mühr ile (Yakıt, 1992: 74)

راغب اهل معارف مكرم اولدي مهر ايله ١١٧٠

### 1171/1757

Üçüncü Mustafa'nın cülûsuna Edirneli divan şairi ve hattat Örfî Mahmut Ağa'nın düştüğü tamiyeli tarih:

Geldi üç merd-i Hudâ Örfî dedi târîhini:

Oldu Sultan Mustafâ mâh-ı saferde pâdişâh 1168+3=1171 (Yakıt, 1992: 193)

اولدي سلطان مصطفى ماه صفرده پادشاه ١١٧١

### 1172/1758

"Hacı-zâde" diye şöhret bulmuş olan Uşaklı hattat Ahmet Efendi (Ahmet bin Seyit Mehmet)nin vefatına "uzletü'l-huld 1172 = عزلت الخلد ١١٧٢" ifadesiyle tarih düşülmüştür (Müstakimzade, 1928: 84).

### 1173/1759

Şeyhülislâm Çelebi-zâde İsmail Âsım Efendi'nin vefatına Nevres-i Kadîm'in düştüğü tarih:

Âsım İsmâîl Efendi kıldı firdevsi mekân (Yakıt, 1992: 193)

عاصم اسماعيل افندي قلدي فردوسي مكان ١١٧٣

Hüsnühattı önce Hâfız Osman Efendi'den öğrenmeye başlayıp sonra Yusuf Mecdî'den ikmal ederek icazet alan, Tuhfe-i Hattâtîn'in tertibinde de Müstakim-zâde'ye yardım eden hattat Yahya Efendi (Yahya bin İsmail), bu yardımları sırasında Azrail'in geldiğini hissedip abdeste vakti olmadığını anlayarak hemen teyemmüm edip namaza durmuş ve rüku sırasında ruhunu teslim etmiştir. Onun Cemaziye'l-ülânın başlarında salı günü böylece vefat edişine, "isti'câl-i hicret = استعجال هجرت ١١٧٣" ifadesiyle tarih düşülmüştür (Müstakimzade, 1928: 579) ki yıl olarak karşılığı 1759'dur.

### 1174/1760

Beliğ mahlasını kullanan divan şairi Mehmed Emin'in vefatına çağdaşı tezkire sahibi Râmiz'in düştüğü mücevher tarih:

Beliğ Mehemmed'e adn-i berîn ola mesken (Yakıt, 1992: 194)

بليغ محمده عدن برين اوله مسكن ١١٧٤

Şâh Sultan'ın doğumuna asıl adı Ebubekir olup Çankal-zâde diye tanınan şair Nusret'in düştüğü tarih:

Şâh Sultan geldi bu dünyâyı mesrûr eyledi (Yakıt, 1992: 83)

شاه سلطان گلدی بو دنیاوی مسرور ایلدی ١١٧٤

### 1175/1761

"Ali Usta" diye tanınan bir hattatımızın vefatına "Ali hasta 1175 = ١١٧٥ علی خسته" (1761) şeklinde düşülmüş tarih de oldukça manidardır (Müstakimzade, 1928: 342).

Sülüs ve nesihî Ünyeli Mustafa Efendi'den, taliki Kâtib-zâde Mehmet Refî Efendi'den meşk eden hattat Musa Sırrı Efendi (Musa Sırrı bin Mehmet)'nin vefatına "rihletü'l-beşer/رحلت البش ١١٧٥" ifadesiyle tarih düşülmüştür (Müstakimzade, 1928: 563).

### 1176/1762

Hattat Süleyman Hulusi'nin vefatına Farsça olarak "Süleyman Hulusi mürde/١١٧٦ سليمان خلوصي مرده" (1176/1762) (Süleyman Hulusi öldü) tarihi (Müstakimzade, 1928: 221); Eğinli bir hattat olan Süleyman bin Mehmed'in vefatına da "Süleymân-ı ser-geşte 1176 (1762) = ١١٧٦ سليمان سرگشته" tarihleri düşülmüştür (Müstakimzade, 1928: 215).

### 1177/1763

Erzurumlu divan şairi Hâzık'ın vefatına hemşehrisi ve çağdaşı Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın düştüğü tarih:

Hakkî denildi fevtine târîh:

Hakk'a yöneldi Hâzık Efendi (Yakıt, 1992: 195)

حقه یونلدی حاذق افندی ١١٧٧

Lakabı "Sinek" olan Damat Mustafa Paşa'nın vefatına, bu lakabına uygun olmak üzere Arapça olarak "sinek öldü" anlamına gelen "مات الذباب ١١٧٧/mâte zübâb 1177" tarihi düşülmüştür (Yakıt, 1992: 304).

### 1178/1764

Hattat Ali Râkım Efendi (Ali Râkım bin Abdullah)'nin vefat tarihi, sanatına da uygun olmak üzere "meslek-i Şeyh Hamdullah 1178 = ١١٧٨ مسلك شيخ حمد الله" terkididir (Müstakimzade, 1928: 320).

### 1179/1765

Hâfız'ın Kütahya Sahrahane Çeşmesi kitabesindeki tamiyeli tarihi:

Çıktı Üçler dediler atşâna târîh Hâfîzâ:



Besmeleyle zemzem iç hakkâ budur nefse şifâ (Yakıt, 1992: 103)

بسمليله زمزم ايچ حقا بودر نفسه شفا ۱۱۷۹

### 1180/1766

Mecelletü'n-Nisâb, Devhatü'l-Meşâyih, Tuhfe-i Hattâtîn, Kitâbü'l-Menâkıp gibi kıymetli pek çok eserin müellifi bir âlim, hattat ve şair olan Müstakim-zâde Süleyman Sadettin Efendi 18. yy'ın mühim simalarındandır. Eserlerinin çoğunun adı Ebcet Hesabıyla telif tarihini gösterir ve bir hayli de tarih düşmüştür. İncelememizdeki örnekler arasına bunlardan bazılarını aldık. Onun Fatih'in Türbesi'nin yapılışına düştüğü tarih mısrası aşağıdadır:

Türbe-i zîbâ yapıldı Fâtih'e<sup>19</sup> (Yakıt, 1992: 101)

تربة زيبا ياپلدي فاتحه ۱۱۸۰

Mustafa Şânî-i Mevlevî için: iki defa “Mustafa Şânî/مصطفى شاني” 590 x 2 = 1180” ifadesiyle tarih düşülmüştür (Yakıt, 1992: 304).

### 1181/1767

Kazasker Abdullah Efendi için 1181 yılını göstermek üzere “mefharü'l-müslimîn/مفخر المسلمين ۱۱۸۱” terkihiyle tarih düşülmüştür (Yakıt, 1992: 304).

Hüsnuhattı Câbî-zâde Abdi Ağ'a'dan tahsil eden ve zamanında meslektaşlarının kıskandığı bir hattat olan Mustafa Behcet Efendi'nin vefatına “hitâm-ı amel 1181 = ۱۱۸۱ ختام عمل” tarihi düşülmüştür (Müstakimzade, 1928: 557-558).

Hüsnuhattı İbrahim Rodosî'den tahsil eden, hattat ve müderris Bosnalı Osman Efendi vefat edince “nîst Osman نیست عثمان 1181” (1767) (Osman -artık- yok) diye tarih düşülmüştür (Müstakimzade, 1928: 308).

### 1182/1768

Hamza Paşa'nın sadaretine Tevfik'in düştüğü tarih:

Hamza Paşa sa'd ile mühr aldı oldu nâm-ver (Yakıt, 1992: 71)

حمزه پاشا سعد ايله مهر آلدی اولدی نامور ۱۱۸۲

Halvetiye şeyhlerinden Edirneli Ali Senâyî, divanını tamamlayışını kendisi şöyle tarihlemiştir:

Tamâm oldu bu dîvân-ı Senâyî (Yakıt, 1992: 195)

تمام اولدی بو دیوان تنایي ۱۱۸۲

### 1183/1769

Aynı zamanda hattat olan Mehmet Râkım Paşa'nın vefatına “mevt-i Râkım Mehmet Paşa موت محمد راقم پاشا 1183 (1769) tarihi düşülmüştür (Müstakimzade, 1928: 376).

Mustafa Sıtkı Efendi'nin vefatına Râmiz'in düştüğü tarih:

Dedi hâtif Râmizâ târîhini:

<sup>19</sup> 1178 tutuyor; tamiyeli olmalı.

Gitti Sıdkî bezm-i vâlâ cennete (Yakıt, 1992: 195)

گتدی صدقی بزم والا جنته ۱۱۸۳

Mushaf-ı Şerif, Beyzâvî Hâşiyesi, Hülâsatü'l-vefâ Şerhü's-şifâ emsali pek çok eser istinsah eden, ahlakı ve mu'tedil hareketi dillere destan bir hattat olarak rebii sâninin başına rastlayan Cuma günü vefat eden Mustafa Şükrü Efendi (Mustafa Şükrü bin Hasan) için Müstakim-zâde Süleyman Sadettin Efendi'nin düştüğü tarih:

Hatt-ı butlan çekile seyyiesine yâ Rab (Müstakimzade, 1928)

خط بطلان چکله سیئه سینه یارب ۱۱۸۳

### 1184/1770

“Kahveci-zâde” şöhretiyle tanınan İstanbullu hattat Ahmet Hâşim Efendi (Seyit Ahmet Hâşim bin Seyit Ali)'nin vefatına “mürşidü'l-hat 1184 = مرشدالخط ۱۱۸۴” diye tarih düşülmüştür (Müstakimzade, 1928: 74).

### 1185/1771

Müstakim-zâde Süleyman Sadettin Tuhfe-i Hattâtîn'de Yahyâ es-Sûfi hakkında bilgi vermek babında onun Fatih Camii'ndeki yazılarından bahsederken “hareket-i kıyâmet – حرکت قیامت” terkinin karşılıdığı 1179 (1765) yılındaki büyük depremde caminin çok hasar gördüğünü, dört seneden daha az bir sürede onarımların tamamlandığını ve besmele âyetinin karşılıdığı 1185 (1771) yılının aşure günü Cuma namazı ile tekrar ibadete açıldığını belirtmektedir. Buradaki “âyet-i besmele 1185 tarihinde” ifadesine dayanarak “âyet-i besmele = آیت بسمله”yi hesap edince 548 tuttuğunu görüyoruz. “Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm = بسم الله الرحمن الرحيم”i hesap ediyoruz, 786 tutuyor. Buna “âyet = آیت 411”i katıyoruz, 1197 oluyor. Zaten Müstakim-zâde de dipnotta 1197 tuttuğuna dikkat çekerek bu uyumsuzluğu hatırlatıyor (Müstakimzade, 1928: 583-584). Oysa “besmele âyeti”, geniş şekliyle “innehü min Süleymâne ve innehü bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm = انه من سليمان و انه بسم الله = الرحمن الرحيم”<sup>20</sup>dir ve karşılığı da tam 1185 (1771)'tir.

### 1186/1772

Münîb Efendi'nin düştüğü bir tarih:

Begim senin gibi âriflere ruûs ehak (Yakıt, 1992: 81)

بگم سنک گبی عارفله رؤس احق ۱۱۸۶

### 1187/1773

Sultan III. Mustafa'nın Rusları mağlûp edişine Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Moskov'un kırdı sipâhın seyf-i Sultan Mustafâ (Yakıt, 1992: 96)

مسقوک قردي سپاهن سيف سلطان مصطفى ۱۱۸۷

İstanbul'da doğup babasının yerine rûznâme-i şaîr kitabesinde hizmeti geçen hattat Davut Sahib Efendi (Davut Sahib bin İsmail), sülüs ve nesih kalemlerini

<sup>20</sup> “O, gerçek, Süleyman'dandır ve O, hakikaten Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...” (Neml / 30).

Mîrâhûr camii imamı Emir Efendi'den temeşşuk etmiş, hocasının vefatı üzerine Taş Mektepli Râkım Mustafa Efendi'den icazet alarak ketebe yazmağa hak kazanmış, kitabetle ülfetine devam etmiştir. İkinci defa hacca gittiği sırada, Şam'dan bir marhale uzaklaştığında Maan denilen yerde "da'vet-i behişt/دعوت بهشت" terkinin gösterdiği 1187 (1773) tarihinde vefat etmiştir (Müstakimzade, 1928: 200-201).

### 1188/1774

Osmancık'ın Gümüş köyünde doğup İstanbul'a giderek Osman Efendi'den hat icazeti alan, "Ebülhayr" diye tanınan; kâğıt terbiyesi, âhar, mürekkep yapımı gibi işlerde de mahareti olan, öğrenim görerek Galata mansıbına yükselen, daha sonra da gözleri görmez hale gelen hattat Hasan Efendi (Hasan bin Ali)'nin vefatına "istirâhat-ı Hasan 1188 = استراحت حسن ۱۱۸۸" (Müstakimzade, 1928: 161) diye tarih düşülmesi güzel bir tevafuk örneğidir.

### 1189/1775

Hüsnehattı Seyit Abdullah Efendi'den meşk eden, ömrünün son zamanlarında hattı hümayunla müderris olup zilkadenin ilk günlerinde vefat eden hafız ve hattat Salih Efendi için "şeref-i hat 1189 = شرف خط ۱۱۸۹" (Müstakimzade, 1928: 231-232) diye tarih düşülmüştür.

### 1190/1776

Sevgilisini öldüren bir delikanlı için Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Katl eyledi dil-dâdesini bir delikanlı (Yakıt, 1992: 196)

قتل ایلدي دلداده سني بر دلي قانلي ۱۱۹۰

Şeyhülislâm Yahya Tevfik Efendi'nin düştüğü bir tarih:

Bihamdillâh tevellüd kıldı Sultân Ahmed-i Râbi' (Yakıt, 1992:

81)

بحمد الله تولد قیلدي سلطان احمد رابع ۱۱۹۰

Şehzâde Mehmed'in doğumuna Vasfî'nin düştüğü tarih:

Mehammed-nâm bir şeh-zâde ihsân eyledi Rezzâk (Yakıt, 1992:

81)

محمد نام بر شهزاده احسان ایلدي رزاق ۱۱۹۰

### 1191/1777

Âyişe Sultan'ın doğumuna Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Âyişe Sultânla geldi cihânın zîneti (Yakıt, 1992: 83)

عایشه سلطانله گلدی جهانک زینتی ۱۱۹۱

Fehîm'in düğününe Sürûrî'nin düştüğü mücevher tarih:

Dôstlar dil-şâd olup mu'cemle der târfhini:

Gamdan âzâd eyledi ahbâbı sûrun ey Fehîm (Yakıt, 1992: 86)

غمدن آزاد ایلدي احبابی سورک ای فهیم ۱۱۹۱

Sürûrî'den hem mücevher hem de muammalı bir tarih örneği:

Hem muammâ-gûne hem mu'cem iki târîhtir:

Mustafâ Ağa girip hapse serin kesti vezîr (Yakıt, 1992: 92)

مصطفى آغا گيروب حبسه سرين كسدي وزير ١١٩١

Bu tarih mu'cem (mücevher, sadece noktalı harflerle düşülmüş) olduğu için, buradaki noktalı harfler olarak sırasıyla ( ف ي غ ي ب ب ي ن ي ) 'nin toplamları 1191 etmektedir.

Muamma kısmına gelince: “Mustafa Ağa girip hapse”den maksat “Mustafa Ağa آغا مصطفى = 1231” ve “hapis حبس = 70” kelimelerinin sayı değerlerinin toplanması demektir. O da 1231+70=1301 etmektedir. “Serin kesdi (başını kesti)”den maksat da “Mustafa Ağa”nın başındaki mim (م = 40) harfinin ve “hapis = 70”in kesilmesi (atılması, düşülmesi) demektir. Bunların toplamı da 40+70=110 etmektedir. 1301'den 110'u çıkarınca da istenen 1191 rakamı (yılı) elde edilmektedir.

### 1192/1778

Numan Efendi'nin vefatına Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Ebû Hanîfe civarında haşr ola Nu'mân (Yakıt, 1992: 208)

ابو حنيفه جوارنده حشر اوله نعمان ١١٩٢

Kâdirî şeyhlerinden Mehmet Efendi'nin vefatına Müştak Baba'nın düştüğü mücevher tarih:

Fevti târîhin mücevher söyledi Müştâk-ı zâr:

Şâh-ı eşrefle müşerref oldu Pîr-i Kâdirî (Yakıt, 1992: 197)

شاه اشرفله مشرف اولدي پير قادري ١١٩٢

Bekir Ağa'nın düğün yapıp evlenişine Sürûrî'nin düştüğü “sâde (noktasız harflerle)” tarih:

Hurûf-i sâdelerle söyledim tahrîr-i târîhin:

Bekir Ağa kurup sûr-ı tezevvüc ber-murâd oldu (Yakıt, 1992: 86)

بكر آغا قوروب سور تزوج برمراد اولدي ١١٩٢

### 1193/1779

Bir aşçı dükkânının yanışına Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Söyündükte kömürle yazdılar divârına târîh:

Alıştı aşçı dükkânı yanıp kül oldu bir yanı (Yakıt, 1992: 111)

آلشدی آشچی دکانی یانوب کول اولدی بر یانی ١١٩٣

Silahtar Karavezir Seyit Mehmet Paşa'nın sadrazamlığa Sa'dî'nin düştüğü tarih:

Geçip sadra Silâhdâr-ı şeh-i âlem be-kâm oldu (Yakıt, 1992: 197)

گجوب صدره سلاحدار شه عالم بكام اولدي ۱۱۹۳

### 1194/1780

Sultan Abdülhamid'in yeni yılını tebrik kasdıyla Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Abdü'l-Hamîd Han'a sâl-i nev ola mes'ûd (Yakıt, 1992: 107)

عبد الحميد خانه سال نو اوله مسعود ۱۱۹۴

### 1195/1780-1781

Sünbül-zâde Vehbi'den bir tarih mısrası:

Zülâlî Mâverâünnehr'e deryâdan revân oldu (Yakıt, 1992: 197)

زلالي ماوراءالنهره دريادن روان اولدي ۱۱۹۵

### 1196/1781

İzzet Mehmet Paşa'nın Sadrazamlık makamına ikinci defa getirilişine Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Erdi maksûda geçip sadra Mehemmet Paşa (Yakıt, 1992: 70)

ايردي مقصوده گجوب صدره محمد پاشا ۱۱۹۶

### 1197/1782

Ata Efendi'nin şeyhülislâmlığına Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Geldi Atâ Efendi zeyn oldu sadr-ı fetvâ (Yakıt, 1992: 76)

گلدی عطا افندی زین اولدی صدر فتوی ۱۱۹۷

Üsküdarlı Mustafa Hâşim Baba'nın irtihaline düşülmüş tarih:

İlâ rahmeti Rabbihi'l-Kerîm<sup>21</sup> (Yakıt, 1992: 115)

الی رحمة ربه الکریم ۱۱۹۷

### 1198/1783

Edirneli hattat Mehmet Emin Efendi (Mehmet Emin bin Halil), mevâliden Mehmet Ruhi Efendi'nin akrabasından olup, sülüs ve nesih kalemlerini güzelce öğrenip Haffaf-zade Hüseyin Efendi'den icazet alarak ketebe yazmağa hak kazanmıştır. İstanbul'a gidip Gümrükçü-zade İshak Efendi'nin himmetiyle Teberdarlar Ocağı'na girmiş, darussaade nâzırı Şehit Ahmat Ağa'ya kahveci olmuşken sergi nezaretiyle hâcegânlık yolunu seçmiştir. Celî hat yazmağa da heves etmiş; Beykoz Çeşmesi, Hükümdar İskelesi ve Kireç Burnu denilen yerdeki celîler hep onun gençlik yıllarının eserleridir. Arap camiiinin mahkeme tarafındaki "selâmün aleyküm bimâ sabertüm/صيرتم بما صيرتم" âyet-i kerîmesi ve Edirnedeki Saray-ı Hümâyûn binasına memur olan ve hâcegânın başında yer alan Yusuf Efendi maiyetinde bulunduğu için, oradaki bütün celîlerle Ayazma Camii celîleri de bu hattatımızın kaleminden çıkmadır. "Üstâdü'i-eser/استاد الاثر" terkibiyle ifade edilen 1198/1783 tarihinde vefat etmiş, Edirnekapı'daki türbesine defnedilmiştir (Müstakimzade, 1928: 409-410). Müstakimzade Süleyman Sadeddin onun vefatına düştüğü tarih:

<sup>21</sup> "Kerem sahibi Rabbinin rahmetine (kavuştu)".

Rûhun âbâd ede Mevlâ rahmetullâhi aleyh

روحن آباد ايده مولا رحمت الله عليه ۱۱۹۸

### 1199/1784

Şahin Ali Paşa'nın vezaretine Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Cihâna mühr ile dâd eyledi Şâhîn Alî Paşa (Yakıt, 1992: 68)

جهانه مهر ايله داد ايلدي شاهين علي پاشا ۱۱۹۹

Ayşe Hanım'ın doğumuna Sürûrî'nin düştüğü mücevher tarih:

Ey Sürûrî harf-i mu'cemle dedim târîhini:

Menzil-i dünyâya bastı Âyişe Hanım kadem (Yakıt, 1992: 82)

منزل دنيايه باصدي عايشه خانم قدم ۱۱۹۹

### 1200/1785

Itrî'nin İstanbul'a gelişine Sürûrî'nin hem lafzen hem de ma'nen düştüğü tarih:

Söyledim makdemine lafzen ü ma'nen târîh:

Bastı İstanbul'a Itrî bin ikiyüzde kadem (Yakıt, 1992: 105)

باصدي استانبوله عطري بيك ابكي يوزده قدم ۱۲۰۰

### 1201/1786

Saliha Sultan için Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Saliha Sultân içindir mehd-i dehrin cünbüsü (Yakıt, 1992: 83)

صالحه سلطان ايجوندر مهد دهرک جنبشي ۱۲۰۱

### 1202/1787

III. Selim tarafından Galata Mevlevî-hanesi avlusundaki şadırvanın yaptırılışı münasebetiyle Şeyh Galip 8 beyitlik bir manzume yazmış ve son beytinde şöyle tarih düşmüştür:

Didüm târîhini bu şîve-i abdâl ile Gâlib:

Bu âb-ı pâk ü zîbâyı içen atşâna aşk olsun (Okçu, 1993: 149-150)

بو آب پاک و زيبايي ايجن عطشانه عشق اولسون ۱۲۰۲

Denizli'de kendi adıyla anılan türbede medfun bulunan Hacı Hasan Feyzi Efendi'nin türbesinin kapı kitabesindeki lafzen düşülmüş tarih:

Feyzi irşad cür'asıyla sâlikân sîrâb iken

"Bin iki yüz iki" içre eyledi azm-i bekâ (Yakıt, 1992: 356)

### 1203/1788

III. Selim'in tahta geçişine Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Bârek-allah pâdişâh-ı âdil oldu Şeh Selîm (Yakıt, 1992: 310)

بارك الله پادشاه عادل اولدي شه سليم ١٢٠٣

### 1204/1789

Hasan Paşa'nın sadazamlığına Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Cihana müjdeler sadr-ı güzîn oldu Hasan Paşa (Yakıt, 1992: 74)

جهانه مژده لر صدر گزین اولدي حسن پاشا ١٢٠٤

### 1205/1790

Kırk yaş insan hayatında ayrı bir önemi haizdir. Yerine göre olgunluğu, yerine göre yolun yarıldığını ifade etmek üzere bugün de kullanılmaktadır. Sürûrî yaşının kırka geldiğini şu güzel ifadeyle tarihlemiştir:

Senin sinnin Sürûrî geldi kırka (Yakıt, 1992: 203)

سنك سنك سروري گلدی قرقه ١٢٠٥

III. Selim tarafından yaptırılan Galata Mevlevî-hânesi'nin sema-hânesi için Şeyh Gâlib'in yazdığı 9 beyitlik manzumenin tarih olan son beyti:

Geldi bir mısra'la Gâlib ana târîh-i bülend

Ayn-ı resm-i âsmân-ı bî-bedel meydân-ı aşk (Okçu, 1993: 147-148)

عين رسم آسمان بي بدل میدان عشق ١٢٠٥

### 1206/1791

Galata Mevlevî-hânesi'nin yeniden tamir ettirilmesi dolayısıyla Şeyh Gâlib'in yazdığı 18 beyitlik manzume yazmıştır. Dergâhın kapısının üstüne de işlenmiş olan bu manzumenin lafzen de ma'nen de tarih olan son iki beyti:

Ma'nen ü lafzen dedi târîhini

Şeyh Gâlib abdî-i dâî kadîm

Yaptı bu dergâhı pâk ü hem cedîd

**Bin iki yüz altıda** Sultan Selîm (Okçu, 1993: 146-147)

ياپدی بو درگاهى پاک و هم جدید

بيک ايکي يوز آلتیده سلطان سليم ١٢٠٦

Eşref'in hacdan dönüşüne Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Hac edip geldi Cenâb-ı Eşref-i dâniş-pesend (Yakıt, 1992: 105)

حج ایدوب گلدی جناب اشرف دانش پسند ١٢٠٦

### 1207/1792

III. Selim'in Humbaracılar için tekrar inşa ettirdiği kışla için Şeyh Gâlib 24 beyitlik bir manzume yazmış ve son beytinde şu tarihi düşmüştür:

Yaptı Gâlib hâme-i târîh alem-efrâzını:

Dâver-i mülk asker-i mansûruna yaptı mahal (Okçu, 1993: 210-212)

داور ملك عسكر منصورينه ياپدى محل ۱۲۰۷

### 1208/1793

Cennet Kadın'ın vefatına, adına da uygun olmak üzere Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Cehennem görmeye Cennet Kadın adni ede me'vâ (Yakıt, 1992: 209)

جهنم گورميه جنت قادين عدني ايده مأوي ۱۲۰۸

### 1209/1794

Mevlevîlerden Musahib Seyyid Ahmed Ağ'a'nın vefatına Şeyh Galip 4 beyitlik bir tarih yazmış ve son beytinde şöyle tarih düşmüştür:

Olur târîh-i sâl-i fevti Gâlib:

Musahib oldu hâmûşâna ahbâb (Okçu, 2014: 195-196)

مصاحب اولدي خاموشانه احباب ۱۲۰۹

### 1210/1795

Bir Kur'an mektebinin yapılışına Sürûrî'nin düştüğü mücevher tarih:

Şu hadîs oldu cevherîn târîh:

"Hayruküm men tealleme'l-Kur'ân"<sup>22</sup> (Yakıt, 1992: 121)

خيركم من تعلم القرآن ۱۲۱۰

### 1211/1796

Râsih Efendi'nin riyasetine Aynî'nin düştüğü tarih:

Târîh lafzı mu'cem ü mühmel gibi târîh olur:

Küttâba müjde pür-hüner Râsih Efendi'dir reîs  
2422:2=1211 (Yakıt, 1992: 336)

کتابه مزده پر هنر راسخ افندير رئيس

### 1212/1797

Camiye namaz kılmağa gelip de ayakkabı çalan bir hırsızın cemaat tarafından yakalanıp yaka paça dışarı atılıp yalınayak kaçışına Sürûrî'nin düştüğü tarih:

Gelmiş idi câmie bir bî-namâz

Sârik imiş kim yiyeyazdı dayak

Söyledim târîhini kayyım anun:

Kaçtı pabuç hırsız yalınayak (Yakıt, 1992: 110)

قاچدي پابوچ خرسزي يالان آياق ۱۲۱۱

<sup>22</sup> "Sizin hayırlınız Kurân'ı öğrenendir".



**1213/1798**

Şeyh Gâlip vefat ettiği zaman, en yakın arkadaşını kaybeden Esrar Dede “Geçti Gâlip Dede candan yâhû/یا هو جانندن دده گچدی غالب” mısrasıyla tarih düşmüştür (Yakıt, 1992: 89). Bu, H. 1213 (M.1798) yılına tekabül etmektedir. Burada ebced hesabından başka, her bir kelimesinin Şeyh Gâlip gibi büyük bir Mevlevî şeyhinin vefatını haber verişinin inceliği de yatmaktadır.

**1214/1799**

Kamil Efendi'nin şeyhüislâmlığına Müştak Baba'nın düştüğü tam tarih:

Didi Müştâk bî-ta'miyye târîh:

Zehî bu şeyh-i İslâm oldu Kâmil (Yakıt, 1992: 75)

زهي بو شيخ اسلام اولدي كامل ١٢١٤

**1215/1800**

Sultan III. Selimin kırk yaşına gelişine her iki mısraı da tarih olacak şekilde Sürûrî'nin yazdığı tarih beyti:

Kırkları her hâlde Mevlâ muîni eyleye

Sinni kırk oldu Cenâb-ı Şeh Selîm'in bu sene (Yakıt, 1992: 345)

قرقلري هر حالده مولی معیني ایلیه ١٢١٥

سنی قرق اولدی جناب شه سلیمک بو سنه ١٢١٥

**Sonuç**

Bu makalede yer alan tarihlerde bir örnekle yetinilen yıllar sadece yıl olarak belirtilip, birden fazla örnek verilen yıllar yanlarında parantez içerisindeki rakamla gösterildiğinde karşımıza şöyle bir liste çıkmaktadır: 1099/1687 (2), 1100/1688 (2), 1101/1689, 1102/1690, 1103/1691, 1104/1692, 1105/1693 (3), 1106/1694, 1107/1695, 1108/1696, 1109/1697, 1110/1698 (4), 1111/1699, 1112/1700, 1113/1701, 1114/1702 (3), 1115/1703 (2), 1116/1704, 1117/1705, 1118/1706 (3), 1119/1707, 1120/1708, 1121/1709, 1122/1710 (2), 1123/1711, 1124/1712, 1125/1713, 1126/1714 (2), 1127/1715 (2), 1128/1715, 1129/1716 (2), 1130/1717, 1131/1718, 1132/1719, 1133/1720 (2), 1134/1721 (2), 1135/1722 (2), 1136/1723 (2), 1137/1724 (7), 1138/1725 (2), 1139/1726, 1140/1727 (2), 1141/1728 (2), 1142/1729 (2), 1143/1730 (2), 1144/1731 (4), 1145/1732 (2), 1146/1733, 1147/1734, 1148/1735, 1149/1736 (3), 1150/1737, 1151/1738 (4), 1152/1739, 1153/1740, 1154/1741 (2), 1155/1742 (4), 1156/1743 (2), 1157/1744, 1158/1745 (2), 1159/1746, 1160/1747, 1161/1748 (2), 1162/1748, 1163/1749, 1164/1750, 1165/1751 (2), 1166/1752, 1167/1753, 1168/1754 (3), 1169/1755 (3), 1170/1756 (2), 1171/1757, 1172/1758, 1173/1759 (2), 1174/1760 (2), 1175/1761 (2), 1176/1762, 1177/1763 (2), 1178/1764, 1179/1765, 1180/1766 (2), 1181/1767 (3), 1182/1768 (2), 1183/1769 (3), 1184/1770, 1185/1771, 1186/1772, 1187/1773 (2), 1188/1774, 1189/1775, 1190/1776 (3), 1191/1777 (4), 1192/1778 (3), 1193/1779 (2), 1194/1780, 1195/1780-1781, 1196/1781, 1197/1782 (2), 1198/1783, 1199/1784 (2), 1200/1785, 1201/1786, 1202/1787 (2), 1203/1788, 1204/1789, 1205/1790 (2), 1206/1791 (3), 1207/1792,

1208/1793, 1209/1794, 1210/1795, 1211/1796, 1212/1797, 1213/1798, 1214/1799, 1215/1800.

“Olaylara düşülmüş tarihler” söz konusu olunca, her ne kadar zaman çerçevesini bu yazımız için “18. yy” olarak belirlmiş olsak da kesin sınırlarını çizip söze noktayı koymak kolay değildir. Çünkü “bir olayı tarihlemek” açısından hem bunların her birinin hem de şairlerinin ayrı bir değeri vardır. Biz olabildiğince seçici davranarak –yukarıda da görüldüğü gibi- bu makalede her yıl için bu tarihlerden birini, bazı yıllar için birkaçını kronolojik sırada örnek olarak verdik. Bunlar konuları itibariyle: vefat 69, tarihî eser (çeşme, cami, minare, şadırvan, kışla, köşk, mektep, kütüphane vb) yapımı veya tamiri 29, tayin/atama/makam sahibi olma 21, doğum 13, fetih/zafer 12, değişik 12, kitabe (mezar taşı, çeşme) 9, cülûs 8, bir yere (şehre) varış/geliş 3, sakal bırakma 2, kitap basımı/tamamlanışı 2, ruûs kazanma 2, ev 2, ketebe yazmağa hak kazanma 2, gemi yapımı/denize indirilişi 2, düğün 2, sulh/barış 2, kitap yazımının tamamlanışı 1 olmak üzere toplam 193 tanedir.

### Kaynakça

- Arı, Ahmet. (2003), *Mevlevilikte Bir Hanedanlık Kurucusu Sâkîb Dede ve Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Arpaemini-zade Sami. (1253), *Dîvân-ı Sâmi*, Bulak.
- Arslan, Mehmet, Aksoyak, İ. Hakkı. (1994), *Haşmet Külliyyatı*, Dilek Matbaası, Sivas.
- Aslan, Mustafa. (1995), *Haşmet Divanı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- Belîğ (Mehmed Emîn). (1258), *Dîvân-ı Belîğ*, Takvîm-i Vakâyi’ Nezâreti.
- Bilkan, Ali Fuat. (1997), *Nâbî Dîvânı*, (2 cilt), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Çantay, Hasan Basri. (1993), *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, (Haz.) M. A. Yekta Saraç, Risale Yayınları, İstanbul.
- Çeltik, Halil. (1998), “18. yy Tezkirelerinde Divan Şairleri”, *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, *Hasibe Mazioğlu Armağanı II*, C XXII, s.9-32.
- Deniz, Sabahat. (2005), *Tecellî ve Dîvânı*, Veli Yayınları, İstanbul.
- Doğan, Muhammet Nur. (1997), *Şeyhülislâm İshak Efendi Hayatı, Eserleri ve Divanının Edisyon Kitiği*, Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul.
- Enîs Dede. (tarihsiz), *Dîvân-ı Hazret-i Enîs Dede Kuddise Sırruhu*, (basım yeri yok).
- Erguner, Süleyman. (2007), “Nâyî Osman Dede”, *DİA*, C 33, İstanbul.
- Esrâr Dede. (1257), *Dîvân-ı Belâgat-Ünvân-ı Esrar Dede Efendi*, Takvîm-i Vakâyi’ Matbaası.
- Fıtnat Hanım. (1286), *Dîvân-ı Fıtnat*, Tasvîr-i Efkar Matbaası.

- Gibb, E. J. Wilkinson. (1999), *Osmanlı Şiiri Tarihi*, (Çev.) Ali Çavuşoğlu, C IV, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Güfta, Hüseyin. (2001), *Erzurumlu Şair Hâzık Hayatı-Edebî Kişiliği ve Dîvânı*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul.
- Gündoğdu, Mehmet Kemal. (1997), *Müştak Baba -Divan-*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Ankara.
- Gürel, Rahşan. (tarihsiz), *Enderunlu Vâsıf Divanı*, Kitabevi, İstanbul.
- Horata, Osman. (1998), *Esrar Dede Hayatı-Eserleri-Şiir Dünyası ve Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İnce, Adnan. (1994), *Sâlim Dîvânı*, Ankara.
- İpekten Haluk, İsen Mustafa, Toparlı Recep, Okçu Naci, Karabey Turgut. (1988), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Karacan, Turgut. (1991), *Bosnalı Alaeddin Sabit -Divan-*, Önder Matbaası, Sivas.
- Karahan, Abdülkadir. (1987), *Nabi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Kayhan, Şaziye. (1996), *Yahya Nazîm Dîvânı V*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Kılıç, Atabey. (2004), *Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî ve Dîvânı*, İstanbul.
- Koca Râgıb Paşa. (1253), *Dîvân-ı Râgıb*.
- Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâlî*. (1993), (Haz.) Ali Özek, Hayrettin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Kutlar, Fatma Sabiha. (2004), *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî -Divan-*, Ankara.
- Muhammed Fuad Abdülbâkî. (1990), *el-Mu'cemü'l-müfehres lielfâzi'i-Kurânî'l-Kerîm*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Müstakim-zâde Süleyman Sadettin. (1928), *Tuhfe-i Hattâtîn*, (Haz.) İbnülemin Mahmut Kemal, Devlet Matbaası, İstanbul.
- Nazîm. (1257), *Dîvân-ı Belâgat-Unvân-ı Nazîm*, Takvîm-i Vakâyi Matbaası.
- Nedîm. (1338-1340), *Nedîm Dîvânı*, İkdâm Matbaası, İstanbul.
- Nesîb. (1261), *Dîvân-ı Seyyid Mehmed Nesîb*, İstanbul.
- Okçu, Naci. (1993), *Şeyh Galib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserler, Şiirlerinin Umûmî Tahlili ve Dîvânını Tenkildi Metni)*, 2 cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Okçu, Naci. (2014), *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Özuygun, Ali Rıza. (2005), *Hasan Sezâyî Divanı*, Buhara Yayınları, İstanbul.
- Rahmî (Kırımlı). *Dîvân-ı Rahmî*, Ankara Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi A-1519.

- Şentürk, Ahmet Atilla, Kartal, Ahmet. (2005), *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Talay, Aydın. (1994), “Dürrî Ahmet Efendi”, DİA, C 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. (1998), Dergâh Yayınları, C 8, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988), *Osmanlı Tarihi*, Ankara.
- Vâsif (Enderunlu). (1257), *Dîvân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderûnî*, Bulak.
- Yakıt, İsmail. (1992), *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Yeni Türk Ansiklopedisi*. (1985), Ötüken Neşriyat, C 11, İstanbul.